

Reading Conceptual Discourses of Power in Urban Studies and Urban Planning Research

Mohsen Esmacili^{(1)*}, Farshad Nourian⁽²⁾, Ailin Sheydayi⁽³⁾

1. School of Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran.

2. Associate Professor, School of Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran.

3. Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Abstract

Submit: 27/01/2024
Accepted: 17/03/2024
PP. 1-20

Keywords:

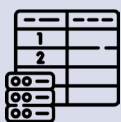
Qualitative Content Analysis, Urban Planning, Power Relations, Power, Urban Study.

Number of References: 87

Number of Figures: 0

Number of Tables: 3

Introduction: Recently, “Power” has become the inevitable question of the theory and practice of urban planning. Urban planning is based on intervention and involved in the public interest, interests of numerous structures, institutions and activists. Therefore, Urban Planning is inevitably politically and explained in connection with power relations. The analysis of the role of power and politics in urban planning has been considered in literature for decades. However, such efforts in urban planning research and urban studies of Iran have been made less. Despite the attention to the concept of power in recent decades in urban studies and planning research, the definitions and coordinates of this concept have had many ambiguities and the literature has made different perceptions of the concept of power. The roots of these semantic ambiguities and multiplicity may be sought in the multiplicity of the meanings of power in the social science and political philosophy. Here, the main question is: what is the reading of the “what” of the concept of power in the field of urban planning and urban studies? And what the components of power research, including “who,” “why,” and “how,” have taken this concept in response?

The Purpose of the Research: The main purpose of this article is to understand the conceptual discourses of “power” and explain its various aspects in urban studies. The mentioned goal is defined in connection with the main question of the article, i.e. “what” is the concept of power and its relationship with “why” and “how” of power relations in urban research.

Methodology: In order to answer the question of the research and within the framework of the interpretive paradigm, qualitative methodology and directed content analysis method have been used. Content analysis and data coding are conducted based on themes, and the authors have classified, summarized, and understood the textual data in the field of power based on the interpretation of the text. In this research, based on the common methods of sampling in qualitative research, samples of studies that are more suitable to achieve the goals of the research have been selected. In fact, the focus is on texts that contain a lot of information according to the purpose of the research. Therefore, the analysis of the content of the texts that are among the most famous and most referenced sources in the field of “power and urban planning” has been done.

Findings and Discussion: The findings show that different themes of power in urban studies can be seen as different aspects of the concept of power that, not separately but intertwined and integrated, represent the dynamic and complex concept of power relations. Also, among the conceptual discourses of power, including the “government-oriented”, “legal-institutional”, “structural”, “commodity”, “symbolic”, and “network” that each represents an aspect of the power relations. Foucault’s network approach has a widespread application in urban studies and urban planning research due to having other aspects of power and the ability to analyze the network of official and unofficial, hidden and obvious power relations. In Foucault’s “network-oriented”

Use your device to scan
and read the article online

approach to power, the predominant emphasis is on policies, tactics and relationships such as formal and informal networking, hidden alliances, negotiations and deals, through which “spatial actions” in the form of Projects and material space are formed. Therefore, this attitude has a very high capacity to analyze the network of formal and informal relationships, overt and hidden power in the research and professional field of urban planning.

Conclusion: A review of extensive research in the field of power shows that knowledge of the complex concept of “power” gives a practical understanding of it for analysis in relation to urban planning and spatial policies and for finding effective analytical tools to identify what, why and How to apply power in urban development processes will be fruitful. The studies of the field of power, especially in Foucault’s perspective, help us to search for power beyond the concept of the government and the official system, in relation to the most detailed issues and the open and hidden relations of actors in the processes of planning, it is in relation to the knowledge of revelation. and finally strengthen our understanding of the discourse situations in which activists, managers and city planners are located.

Funding: There is no funding support.

Authors’ Contribution: Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

Highlight

- The main purpose of the article is to understand the conceptual discourses of “power” and explain its various aspects in urban studies using qualitative content analysis
- Different themes of power in urban studies can be seen as different aspects of the concept of power that, not separately but intertwined and integrated, represent the dynamic and complex concept of power relations

This paper is an open access and licenced under the [Creative Commons CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) licence.

©2024, UST. All rights reserved.

Cite This Article: Esmaeili, M., Nourian, F & Sheydayi, A. (2024). Reading Conceptual Discourses of Power in Urban Studies and Urban Planning Research. *Urban Strategic Thought*, 2(1(3)), 1-20.

 <https://doi.org/10.30479/ust.2024.19890.1138>

 https://ut.journals.ikiu.ac.ir/article_3321.html

*. Corresponding Author (Email: moesmaeili@ut.ac.ir)

خوانش گفتمان‌های مفهومی «قدرت» در مطالعات شهری و شهرسازی

محسن اسمعیلی^{(۱)*}، فرشاد نوریان^(۲)، آیلین شیدایی^(۳)

۱- دانش آموخته دکتری شهرسازی، دانشکده شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲- دانشیار دانشکده شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- دانش آموخته دکتری شهرسازی، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>مقدمه: پژوهش پیرامون نقش قدرت در شهرسازی از دهه ۷۰ میلادی در سطح جهانی مورد توجه قرار گرفته، با این حال چنین پژوهش‌هایی در ایران سابقه چندانی ندارد. علی‌رغم توجه به این مفهوم در دهه‌های اخیر، تعاریف و مختصات «قدرت» دچار ابهامات فراوانی بوده و ادبیات موضوع برداشت‌های متفاوتی را نسبت به ماهیت قدرت به دست داده‌اند؛ که احتمالاً ریشه‌های این ابهامات را باید در تعدد معانی قدرت در علوم اجتماعی و سیاسی جستجو کرد.</p> <p>هدف پژوهش: هدف اصلی این مقاله، فهم گفتمان‌های مفهومی «قدرت» و تبیین وجوه گوناگون آن در مطالعات شهری است. هدف مذکور در ارتباط با پرسش اصلی مقاله یعنی «چیستی» مفهوم قدرت و نسبت آن با «چرایی» و «چگونگی» روابط قدرت در پژوهش‌های شهری تعریف شده است.</p> <p>روش‌شناسی: در پاسخ به سوال اصلی تحقیق و در چارچوب پارادایم تفسیرگرایی، از روش‌شناسی کیفی و روش تحلیل محتوای کیفی هدایت‌شده استفاده شده است. تحلیل محتوا و کدگذاری داده‌ها براساس مضامین انجام شده و نگارندگان براساس تفسیر متن به طبقه‌بندی، تلخیص و فهم داده‌های متنی موجود در مطالعات شهری مرتبط پرداخته‌اند.</p> <p>یافته‌ها و بحث: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مضامین متفاوت قدرت در مطالعات شهری را می‌توان وجوه متفاوتی از «قدرت» تلقی نمود که نه به صورت منفک بلکه به صورت درهم‌تنیده و یکپارچه، کلیت سیال، پویا و پیچیده «روابط قدرت» را بازنمایی می‌کنند. همچنین در میان گفتمان‌های مفهومی قدرت، رویکرد «شبکه‌ای» میشل فوکو به دلیل دربردارنگی سایر وجوه قدرت و توانایی لازم برای تحلیل شبکه روابط پنهان و آشکار، رسمی و غیررسمی قدرت، از کاربرد وسیع‌تری در مطالعات شهری برخوردار است.</p> <p>نتیجه‌گیری: قدرت‌پژوهی به ما کمک می‌کند تا قدرت را فراتر از مفهوم دولت و سیستم رسمی، در ارتباط با جزیی‌ترین و خردترین مسائل و روابط آشکار و پنهان کنشگران در فرآیندهای شهرسازی جستجو و آن را در راستای تحقق هرچه بیشتر منافع عمومی به کار گیریم.</p> <p>نکات برجسته:</p> <ul style="list-style-type: none"> -هدف اصلی پژوهش فهم گفتمان‌های مفهومی «قدرت» و تبیین وجوه آن در مطالعات شهری با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی است. -مضامین متفاوت قدرت در مطالعات شهری را می‌توان وجوه متفاوتی از «قدرت» تلقی نمود که نه به صورت منفک بلکه به صورت درهم‌تنیده و یکپارچه، کلیت سیال، پویا و پیچیده «روابط قدرت» را بازنمایی می‌کنند. 	<p>دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۷ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۷ صص: ۲۰-۱</p> <p>واژگان کلیدی: تحلیل محتوای کیفی، شهرسازی، روابط قدرت، قدرت، مطالعات شهری.</p> <p>تعداد منابع: ۸۷ تعداد اشکال: ۰ تعداد جداول: ۳</p>

ارجاع به این مقاله: اسمعیلی، محسن؛ نوریان، فرشاد و شیدایی، آیلین. (۱۴۰۲). خوانش گفتمان‌های مفهومی «قدرت» در مطالعات شهری و شهرسازی. *اندیشه راهبردی شهرسازی*، ۲(۱۱)(۳)، ۱-۲۰.

این مقاله به صورت دسترسی باز و با مجوز Creative Commons CC BY-NC 4.0 قابل استفاده است.

©2024, UST. All rights reserved.

doi <https://doi.org/10.30479/ust.2024.19890.1138>

* نویسنده مسئول (رایانامه: moesmaeili@ut.ac.ir)

۱- مقدمه و بیان مسئله

فرآیندهای سیاست‌گذاری شهری در مفهوم عام و شهرسازی در معنای خاص، بنا بر ماهیت خود، فعالیت‌هایی مبتنی بر مداخله و در رابطه با منافع عمومی، ساختارهای اجتماعی، نهادها و کنشگران عمومی، دولتی و خصوصی متعدد هستند؛ بنابراین به نحو غیرقابل انکاری سیاسی و در ارتباط با مناسبات قدرت قابل توضیح هستند. تحلیل پیرامون نقش قدرت و مولفه‌های سیاسی در شهرسازی مدت‌ها است که در سطح جهانی مورد تاکید قرار گرفته، با این حال چنین تلاش‌هایی در پژوهش‌های شهرسازی و مطالعات شهری ایران سابقه چندانی ندارد.

شهرسازی به عنوان دانشی مداخله‌گر با مولفه‌هایی سر و کار دارد که با نظام‌های کارکردی و ساختاری شهر مرتبط است. این مداخله از طریق نهادهای سیاسی و سایر نهادهای مرتبط با امور شهری و کنشگران متعدد رقم می‌خورد (Harvey, 1987). حرفه شهرسازی برای آشنایی از ارتباط پیچیده میان عوامل انسانی و غیرانسانی برای دستیابی به منافع عمومی^۱ است در حالیکه روابط قدرت معمولاً با انگیزه برهم زدن تعادل منافع عمومی و کسب رانت و انحصار در بهره‌برداری از فضا شکل گرفته و منجر به شکاف میان اصل «منافع عمومی» و اصل «توزیع عادلانه منافع» در شهرسازی می‌گردد (Yiftachel, 2016). بنابراین (Dadashpoor, Sheydayi and Esmaeili, 2024). درک فرآیندهای واقعی شهرسازی (واقعیت‌های موجود در بستر سیاسی حرفه و رشته) و کشف علل تحریف فرصت‌طلبی‌های فردی و نهادی در ساز و کارهای تامین منافع عمومی، نیازمند فهم درستی از مناسبات «قدرت» در مطالعات شهری است (Friedmann, 1998)

علی‌رغم توجه جدی به مفهوم قدرت از دهه ۷۰ میلادی، تعریف این مفهوم در مطالعات شهری دچار چالش‌های فراوانی بوده و ادبیات پژوهش‌های مذکور برداشت‌های متفاوتی را نسبت به مفهوم قدرت به دست داده‌اند؛ که احتمالاً ریشه‌های این ابهامات و چندگانگی‌های معنایی را باید در تعدد معانی قدرت در علوم اجتماعی و فلسفه سیاسی جستجو کرد. علاوه بر ابهامات و چندگانگی‌های معنایی در خوانش مفهوم قدرت، در پژوهش‌های آغازین این حوزه تمرکز بر این پرسش بود که «چه کسانی» قدرت

را در دست دارند؛ بنابراین ماهیت و چگونگی اعمال قدرت اهمیت چندانی نداشت. اما تمرکز قدرت‌پژوهی در آثار جدیدتر به این پرسش منتقل شده است که کنشگران مختلف «چرا» و «چگونه» می‌کوشند منابع، انگیزه‌ها و راهبردهای قدرت‌آفرین را در جهت کسب منافع در فرآیندهای شهرسازی اعمال کنند (Hillier, 2002, 2003). پرسش اصلی در مقاله پیش رو این است که پژوهش‌های مرتبط با قدرت در حوزه شهرسازی و مطالعات شهری چه خوانشی از «چیستی» مفهوم قدرت داشته‌اند، و این مفهوم را در پاسخ به کدام مولفه‌های قدرت‌پژوهی اعم از «چه کسانی»، «چرا» و «چگونه» سوق داده‌اند. اهمیت و ضرورت این پژوهش نیز بر اهمیت روزافزون پژوهش‌های حوزه قدرت در ادبیات جهانی استوار است تا جایی که جان فارستر^۲ در کتاب «برنامه‌ریزی در مواجهه با قدرت» به خوبی نشان می‌دهد که شهرسازان به دلیل نگاه صرفاً تکنیکی و بی‌توجهی به مناسبات قدرت در بستر عمل، تاثیر ناچیزی در اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها دارند (Forester, 1988). فارستر «زمینه سیاسی عمل» را یکی از شاخص‌ترین مولفه‌های شهرسازی می‌داند و معتقد است که اگر برنامه‌ریزان روابط «قدرت» و مولفه‌های آن در شهرسازی را به درستی درک کنند آنگاه می‌توانند بینش عملی خود در نسبت با کنشگران سیاسی و ذی‌نفوذ را ارتقا داده و میزان تحقق‌پذیری برنامه‌های شهری را افزایش دهند (Forester, 1982, 1988, 1999, 2006, 2012).

۲- پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش‌های جهانی مرتبط با مفهوم «قدرت» در شهرسازی و مطالعات شهری به دهه ۱۹۷۰ میلادی باز می‌گردد. اما عطف توجه به این مفهوم به دهه ۱۹۹۰ و سده بیست و یکم مربوط است. همچنین علی‌رغم اوج‌گیری قدرت‌پژوهی در علوم اجتماعی و اندیشه سیاسی در دهه ۱۹۷۰ به ویژه در آثار میشل فوکو^۳، نظریه‌پردازی و مفهوم‌سازی در این حوزه همزمان با ظهور اندیشه سیاسی در دوران رنسانس در آثار متفکرین عمدتاً ایتالیایی، انگلیسی و فرانسوی قابل ردیابی است.

علی‌رغم وجود پژوهش‌های متعدد حول مفهوم قدرت در شهرسازی و مطالعات شهری اما پژوهش قابل توجهی

و اعمال قدرت همواره عینی نیست بلکه می‌تواند با محدود کردن قلمرو عمل کنشگران سیاسی رخ دهد (Mäntysa-¹⁰، 2023). در نهایت لوکس در دیدگاه سوم (قدرت سه وجهی) جهت نفع نقایص دو دیدگاه پیشین، به وجهی از اعمال قدرت می‌پردازد که در آن قربانیان آن موفق به درک این مشکل نمی‌شوند که منافعشان در خطر است و نفوذ در افکار، تمایلات و اراده آن‌ها در جهت نیات و اهداف قدرتمندان سمت و سو یافته است. این شکل از قدرت وجهی مرموزتر و پنهان‌تر دارد و در آن، قدرت به بالاترین نحو بر افراد تحمیل می‌شود (لوکس، ۱۹۸۲). مفهوم هژمونی^۷ گرامشی^۸ و قدرت نمادین را می‌توان به این برداشت از قدرت نزدیک پنداشت (Davidson, 2020) از مهم‌ترین صورت‌بندی‌های مفهومی گفتمان قدرت می‌توان به طبقه‌بندی میشل فوکو نظریه‌پرداز برجسته این حوزه اشاره کرد. فوکو با بررسی آثار متعدد در حوزه اندیشه سیاسی و اجتماعی، سه برداشت متفاوت از قدرت را در این آثار نشان می‌دهد. دیدگاه اول را «مدل حاکمیت‌محور» نام‌گذاری می‌کند و معتقد است که متداول‌ترین فهم سیاسی از مفهوم قدرت است که برای درک قدرت به منابع آن و مفاهیم دولت و حکومت توجه دارد. قدرت در تعبیر حکومتی به مفاهیم حقوقی، نهادی و ساختارهای حکومتی محدود می‌گردد. اندیشه‌های توماس هابز^۹، نیکولا ماکیاولی^{۱۰}، تالکوت پارسونز^{۱۱} و آنتونی گیدنز^{۱۲} را در این دسته جای می‌دهد. دیدگاه دوم را «مدل کالایی» می‌نامد که براساس درکی اقتصادی از قدرت شکل گرفته است. این مدل به تحرک و گردش قدرت در قالب مادی آن و به صورت کالایی اشاره دارد. رهیافت‌های مارکسیستی از قدرت به ویژه اندیشه کارل مارکس در این دسته جای می‌گیرد و در نهایت برداشت سوم از قدرت را با عنوان «مدل سرکوبگر» معرفی می‌نماید. این مدل بیشتر تعبیری روان‌شناختی از قدرت دارد و به ماهیت کنش و کارکرد قدرت و وجوه سرکوبگرانه و محدودکننده آن توجه دارد. بنابراین در این نگرش قدرت لزوماً پدیده‌ای نامطلوب و مخرب است. فوکو اندیشه‌های نظریه پردازان مکتب فرانکفورت مانند آنتونیو گرامشی، ماکس وبر^{۱۳} و یورگن هابرماس^{۱۴} را در این دیدگاه جای می‌دهد (Fou-

در حوزه فهم ماهیت و صورت‌بندی گفتمان‌های قدرت در مطالعات شهری و شهرسازی صورت نگرفته است؛ از این رو پیشینه کاملاً منطبق با سوال و هدف این پژوهش در ادبیات جهانی و ایرانی شهرسازی و مطالعات شهری قابل مشاهده نیست. با این حال در حوزه فلسفه سیاسی و علوم اجتماعی تلاش‌های زیادی در حوزه صورت‌بندی‌های گفتمانی قدرت صورت گرفته که آثار استیون لوکس^۴ و میشل فوکو در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ قرن بیستم را می‌توان در صدر گونه‌شناسی‌های مفهومی قدرت خاطر نشان ساخت. استیون لوکس (۱۹۸۲) به عنوان یکی از پژوهشگران سیاسی در کتاب «قدرت، نگرشی رادیکال» تلاش کرد تا به جمع‌بندی و تحلیل نظریه‌های معطوف به قدرت تا دهه ۱۹۷۰ بپردازد. وی سه نگرش عمده به قدرت سیاسی را در چارچوب «قدرت تک وجهی»، «قدرت دو وجهی» و «قدرت سه وجهی» مورد توجه قرار داد. پرسش پیش روی لوکس در طبقه‌بندی قدرت چنین است: «چگونه می‌توان قدرت را مورد مطالعه قرار داد؟»، «چه کسانی قدرت را دست دارند؟»، «نحوه توزیع قدرت در جامعه چگونه است؟» لوکس در پاسخ به این پرسش‌ها به طرح این سه دیدگاه پرداخت. دیدگاه اول (قدرت تک وجهی)، برداشتی لیبرال از قدرت سیاسی است و به تکثر و پراکندگی کانون‌های قدرت در نظام‌های سیاسی و امکان تاثیرگذاری بر فرآیندهای سیاست‌گذاری بدلیل تعدد کانون‌های قدرت اتکا دارد؛ قدرت پدیده‌ای عینی و مشهود است که به صورت روابط سیاسی بالفعل و آشکار ظهور می‌یابد (به طور مثال ر.ک. به گیدنز، ۱۹۹۵؛ وبر، ۲۰۰۵؛ Shively & Schultz, 2022). لوکس مدافعان دیدگاه دوم (قدرت دو وجهی) نظیر پیتر بکراچ^۵ و مورتون بارانز^۶ را منتقد نگرش تقلیل‌گرا و مبتنی بر تصمیم‌گیری دیدگاه اول می‌داند و به این امر اشاره دارد که در برخی موارد، اعمال قدرت به توانایی محدودسازی حوزه کنش دیگر افراد اشاره دارد. از این رو دارندگان قدرت هرچند با اتخاذ تصمیمات عینی بر دیگران اعمال قدرت نمی‌کنند، اما با تهدید حوزه تصمیم‌گیری بازیگران سیاسی، قدرت خود را به نحوی موثر اعمال می‌کنند (لوکس، ۱۹۸۲). در دیدگاه دوم اعمال قدرت نه الزاماً منجر به کنش بلکه در بسیاری موارد، به محدود کردن قلمرو کنش‌گری می‌انجامد

(cault 1980: 88-107).

در ادامه فوکو با مطرح کردن مفهوم قدرت «شبکه‌ای»، به نقد سه دیدگاه فوق می‌پردازد و به شکل جدیدی از قدرت اشاره می‌کند. از نظر فوکو این سه مدل منفک از یکدیگر نیستند و نه تنها در یکدیگر ادغام شده‌اند، بلکه هریک عناصری متفاوت از قدرت را بازنمایی می‌کنند. فوکو قدرت را نه به عنوان ساختار و نهاد، بلکه در قالب «رابطه میان نیروها» مورد مطالعه قرار می‌دهد. قدرت در این معنا محدود به رابطه میان حکومت و مردم یا انعکاس ساختارها و نهادهایی متمرکز و رسمی نظیر دولت و احزاب نیست. از نظر او برداشت حقوقی-حاکمیتی از مفهوم قدرت و تبیین قدرت در رابطه با نهادهایی نظیر حکومت و دولت ریشه در تفکر مدرن دارد. به تعبیر فوکو، «نظریه سیاسی مدرن هرگز دست از سر حاکمیت برداشته است» (کلگ، ۱۹۸۹: ۸۹)؛ زیرا او معتقد است که قدرت در شکل نهایی و آشکار خود در دولت و ساختارهای نهادی قابل پیگیری است اما قدرت در خوانش «شبکه‌ای» عمیقا و به صورت عیان و پنهان در سرتاسر جامعه وجود دارد و می‌توان آن را در تمامی حوزه‌های جامعه و روابط انسانی مشاهده کرد (Flyvbjerg 1998؛ Foucault 1991, 1980, 1989).

با وجود صورت‌بندی‌های گفتمانی از مفهوم قدرت در علوم اجتماعی و سیاسی، چنین طبقه‌بندی در مطالعات شهری و شهرسازی تا به حال صورت نگرفته است. از این‌رو مقاله پیش رو با فهم بازنمایی‌های متنوع قدرت در پژوهش‌های شهری و شهرسازی، درک جدید و روشنی از مفهوم و سیر تحول معنایی قدرت به دست داده و از این حیث یک پژوهش بنیادی و نوآورانه در حوزه قدرت‌پژوهی در مطالعات شهری و شهرسازی به شمار می‌رود.

۳- مبانی نظری

مبانی نظری این مقاله در دو بخش اصلی تنظیم شده است؛ بخش اول به بررسی مفاهیم و طبقه‌بندی‌های رایج قدرت در علوم اجتماعی و فلسفه سیاسی پرداخته و بخش دوم به بررسی پژوهش‌های مرتبط با قدرت در شهرسازی و مطالعات شهری اقدام نموده است. یافته‌های بخش اول معرف کدهای اولیه برای تحلیل محتوا و طبقه‌بندی پژوهش‌های شهری و شهرسازی (بخش دوم) با استفاده از روش پژوهش مطرح

شده در بخش روش‌شناسی است. در نهایت براساس کدهای مشخص شده از گفتمان‌های قدرت، مضامین به کاررفته از این مفهوم در مطالعات شهری و شهرسازی به عنوان یافته اصلی این پژوهش ارائه شده است.

۳-۱- قدرت در علوم اجتماعی و فلسفه سیاسی

نظریه «قدرت» در ابتدای تولد در دوران رنسانس توسط افرادی چون هابز و ماکیاولی حول مفهوم «حکومت» و در قالب ساختارهای «دولتی-حکومتی» تعریف شد. در این تعبیر، قدرت براساس قراردادهای اجتماعی به عنوان نیروی سیاسی مرکزی و تمام‌عیاری تلقی میشد که برآمده از کنشگران انسانی است و در یک نظام سلسه مراتبی و به صورت از بالا به پایین توسط حکومت اعمال می‌شود (بشیریه، ۱۳۷۵). در اندیشه سیاسی مدرن اولیه (قرن ۱۷ تا نیمه اول قرن ۱۹)، قدرت شر ضروری پنداشته می‌شود که تأمین‌کننده بقای جامعه، کمال و سعادت عمومی افراد است. علی‌رغم پذیرش تفاوت‌هایی که میان واضعان این تفکر است، می‌توان گفت قدرت در این مفهوم، معادل با نهاد دولت و حکومت و ضامن بقای افراد جامعه، مفهومی مطلق و حامل رسالت نجات شهروندان محسوب می‌شود و علی‌رغم نگرش لیبرال افرادی چون هابز و ماکیاولی، این افراد قدرت را به عنوان «شر ضرور» توجیه می‌کنند (هابز، ۱۶۵۱؛ بشیریه، ۱۳۸۲؛ کلگ، ۱۹۸۹).

در دیدگاه ماکیاولی قدرت، پیش نیاز حیات سیاسی به شمار می‌رود و سیاست، تعارض میان راهبردها، اراده، عمل و لیاقت از یکسو و نیروی غیرقابل پیش‌بینی بخت و اقبال از سوی دیگر (ماکیاولی، ۱۵۳۲: ۶۶). توماس هابز قدرت را «به مثابه اجبار و توانایی اثرگذاری بر دیگران با در اختیار داشتن ابزارهایی برای دستیابی به وضعیت مطلوب در آینده» تعریف می‌کند (هابز، ۱۶۵۱: ۸۶). کارل مارکس^{۱۵} قدرت را مفهومی طبقاتی و این چنین تعریف می‌کند: «اعمال قهر یک طبقه برای سرکوب طبقه دیگر» (کرایب، ۱۹۹۲: ۱۰۳) ماکس وبر قدرت را «احتمال اینکه کنشگری در رابطه‌ای اجتماعی در موقعیتی باشد که اراده خود را به رغم مقاومت به انجام برساند، صرف نظر از اینکه مبنایی که این واقعیت بر آن قرار دارد، چه باشد» تعریف می‌کند (Weber, 1987:53 cited in Hillier, 2002: 66) و آنتونی گیدنز این مفهوم را «توانایی عاملان برای مداخله در

انسان می‌داند؛ نیرویی که خواست ما از جهان و فرضیات و دیدگاه‌های فلسفی را شکل می‌دهد و متعلق به یک نهاد خاص نظیر دولت نیست (ضیمران، ۱۳۸۶: ۲۶) و در نهایت فوکو برجسته‌ترین متفکر حوزه قدرت با بازخوانی اندیشه‌های نیچه و ماکیاولی مفهوم «شبکه روابط قدرت» را به دست می‌دهد. قدرت در اندیشه فوکو «شبکه‌ای فشرده از روابط آشکار و پنهان میان کنشگران مختلف یک جامعه برای انجام عمل» است و از تعاریف حاکمیتی، ساختاری و حقوقی سنتی فاصله می‌گیرد (Foucault, 1989; Foucault, 1980; Foucault, 1991).

بنابراین در علوم اجتماعی و فلسفه سیاسی تعریف و برداشت واحدی از مفهوم قدرت وجود ندارد. به منظور معرفی چارچوب‌های متنوع مفهومی در حوزه قدرت و البته به منظور جلوگیری از اطناب کلام، گفتمان‌های اصلی قدرت در شش دسته فکری طبقه‌بندی شده است که جدول ۱ به اختصار به معرفی این خوانش‌ها در متون کلیدی مطالعات قدرت می‌پردازد.

سلسله رخدادها، به نحوی که مسیر آن رخدادها را تغییر دهد» تبیین می‌کند (Giddens, 1976:11 cited in Hillier, 2002: 66). در دیگاه هانا آرنه «قدرت عبارتست از توانایی انسان، نه فقط برای کنش، بلکه برای کنش در ارتباط با دیگران» (Flyvbjerg, 1998).

از دیگر تعاریف مشهور در حوزه قدرت می‌توان به تعاریف هابدن^{۱۶}، هیندس^{۱۷}، پارسونز، نیچه^{۱۸} و در نهایت فوکو اشاره کرد. قدرت در نظر هابدن «شبکه‌هایی چندگانه است که ساختار اجتماعی را شکل می‌دهد» (هابدن، ۱۹۵۶: ۱۸۹). هیندس قدرت را به مثابه یک پدیده کمی (بازی با حاصل جمع صفر) تعریف می‌کند (هیندس، ۱۹۹۶: ۲-۳) و پارسونز جامعه‌شناس برجسته آمریکایی قدرت را نوعی توانایی برای کمک به اجرای تعهدات ضروری در واحدهای ساختار اجتماعی جهت دستیابی به اهداف عمومی تشریح می‌کند (همیلتون، ۱۹۸۳: ۱۵۰). اما نیچه و فوکو با درکی متفاوت نسبت به رویکردهای حقوقی و ساختاری در تعریف قدرت از «اراده معطوف به قدرت» سخن می‌گویند. نیچه این اراده را نیروی محرک همه ارزش‌گذاری‌های

جدول ۱. طبقه‌بندی انگاره‌های سیاسی- اجتماعی قدرت

دیدگاه نظری	اندیشمندان	سرمنشاء قدرت	چیستی قدرت	پرسش اصلی	منابع
قدرت حکومتی (متمرکز)	نیکولا ماکیاولی توماس هابز	حکومت / دولت قرارداد اجتماعی	قدرت عربیان قدرت سلسله مراتبی قدرت علی و کمی	چیستی و عوامل قدرت	کَلگ، ۱۹۸۹؛ بشیریه، ۱۳۸۲ ماکیاولی، ۱۵۳۲؛ هابز، ۱۶۵۱
قدرت حقوقی- نهادی	ماکس وبر رابرت دال فلوید هانتتر ^{۱۹}	حکومت / دولت نهادهای رسمی قوانین و مقررات	سلطه نهادی-حقوقی عقلانیت ابزاری اقتدار مشروع	چیستی و عوامل قدرت	لوکس، ۱۹۸۲؛ وبر، ۲۰۰۵ Weber, 1987 Shively & Schultz, 2022
قدرت کالایی- طبقاتی (اقتصادی)	کارل مارکس	مالکیت سرمایه نهادهای اقتصادی	خصلت طبقاتی تابع مناسبات تولیدی معادل مفهوم «توانایی»	چیستی و عوامل قدرت	کرایب، ۱۹۹۲
قدرت ساختاری- کارکردی	تالکوت پارسونز آنتونی گیدنز	حکومت و دولت نهادهای رسمی ساختارهای اجتماعی	قدرت آشکار قدرت حقوقی- قضایی قدرت نهادی- ساختاری قدرت علی و سلسله مراتبی	چیستی و عوامل قدرت چرایی اعمال قدرت	گیدنز، ۱۹۹۵؛ کَلگ، ۱۹۸۹ هالوب، ۱۹۹۲؛ همیلتون، ۱۹۸۳ Giddens, 1976; den Hond et al., 2012; Kort & Gharbi, 2013
قدرت نمادین (هژمونیک)	گرامشی فوکوی نخستین هابرماس لوکس پیر بوردیو ^{۲۰}	حکومت و دولت ساختارهای حقوقی نهادهای رسمی نهادهای انضباطی ایدئولوژی	سلطه هژمونیک و پنهان سلطه گفتمانی و حقوقی سلطه زبانی و نمادین سلطه عقلانیت ابزاری	چیستی و عوامل قدرت چرایی اعمال قدرت	لوکس، ۱۹۸۲؛ بشیریه، ۱۳۷۵ Mäntysalo, 2023; Davidson, 2020 Foucault, 1962, 1965, 1969 Habermass, 1987 Bourdieu, and Wacquant, 1992; Bourdieu. 1988; Jonathan, 2002
قدرت شبکه‌ای (روابط درهم‌تنیده)	فردریش نیچه دوران دوم فوکو شاننال موف ^{۲۱} پیر بوردیو	احساسات و غرایز حکومت و دولت نهادهای رسمی و غیررسمی روابط بین فردی دانش	آشکار و پنهان منعطف و سیال شبکه‌ای و درهم‌تنیده زبانی و نشانه‌ای دانش و عقلانیت راهبردی و ابزاری	چیستی و عوامل قدرت چرایی اعمال قدرت چگونگی اعمال قدرت (استراتژی‌ها و تاکتیک‌های قدرت)	Foucault, 1980, 1982, 1991 فوکو، ۱۹۷۵؛ ضیمران، ۱۳۷۹، ۱۳۷۶ دریفوس و رابینو، ۲۰۱۴؛ بوردیو، ۱۹۹۴ Flyvbjerg, 1998; Hillier, 2000 Taylor, 1986; Hillier 2002 Bourdieu, and Wacquant, 1992; Bourdieu. 1988, 1990

در ساختارهای اجتماعی-اقتصادی است که از طریق فرآیندهایی آمیخته با قدرت در میان گروه‌ها و کنشگران متعدد بر سر منافع و ارزش‌ها، موجودیت فضایی می‌یابد. (Healy, 2003; Lefebvre, 1991)

به نظر می‌رسد مقاله جان فریدمن با عنوان «سازمان فضایی قدرت در توسعه سیستم‌های شهری» نخستین پژوهش مرتبط با «قدرت» در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فضایی است. دیدگاه فریدمن^{۲۲} در این مقاله مبتنی بر درک آثار قدرت نوگرایی (مدرنیسم) و اقتصاد لیبرالیستی در زیست شهری است و «قدرت» را در معنای نیروی اقتصادی محرک توصیف می‌کند (Friedmann, 1973). پژوهش دیگری در رابطه با قدرت و شهرسازی توسط جان فارستر با عنوان «برنامه‌ریزی در رویارویی با قدرت» انجام شده است که نقطه‌ی عطفی در مطالعات قدرت‌پژوهی و ورود مباحث فوکویی به شهرسازی محسوب می‌گردد. وی در این کتاب به خوبی نشان می‌دهد که شهرسازان (برنامه‌ریزان شهری) اغلب مواقع تاثیر ناچیزی در اجرای طرح‌هایشان دارند. فارستر در آثار خود بر پنهان بودن قدرت در فرآیندهای شهرسازی تاکید دارد و معتقد است هرچه شهرسازان زودتر این موضوع را بپذیرند، بهتر می‌توانند تاثیرگذاری مطلوب‌تری در عمل خود داشته باشند. (Forester, 1988). برای فارستر این نگاه از این‌رو اهمیت دارد تا نشان دهد که چگونه عمل دوراندیشانه معطوف به درک عمیق عمل سیاسی و مناسبات قدرت می‌تواند به نظریه‌ای قدرتمند در شهرسازی منجر گردد. از این‌رو فارستر، شهرسازان را به درک دنیای سیال، متعارض و ذاتا سیاسی که با آن سروکار دارند دعوت می‌نماید (Forester, 1999).

از دیگر پژوهش‌های برجسته پیرامون نقش قدرت در شهرسازی می‌توان به تحقیق بنت فلورگ^{۲۳} در کتاب «عقلانیت و قدرت: دموکراسی در عمل» اشاره کرد. وی با مطالعه زمینه‌مبنای^{۲۴} روی پروژه آلبورگ دانمارگ - پروژه‌ای که به منظور توسعه بخش مرکزی شهر آلبورگ دانمارک پیش‌بینی دیده شده بود یک گام مهم در بررسی رابطه میان عقلانیت و قدرت برداشت؛ موضوعی که در شهرسازی کمتر درباره آن صحبت می‌شد. فلورگ تبیین کرد که چگونه اهداف اصلی پروژه از طریق نزاع پنهان بین قدرت و عقلانیت به سمت اهداف سوداگرانه‌ای سوق داده شد

مطالعه سیر تحول مفهومی قدرت در علوم اجتماعی و اندیشه سیاسی نشان می‌دهد که قدرت‌پژوهی به تدریج در دهه‌های پایانی قرن بیستم از مفهومی دولتی، نهادی، حقوقی، ساختاری و رسمی فاصله گرفته و با کنار گذاشتن نگاه سنتی به این مفهوم، آن را در بسیاری از مناسبات اجتماعی و روابط بین فردی حاضر می‌بیند. در نگرش‌های جدیدتر عمدتاً دو برداشت از قدرت وجود دارد؛ یک: قدرت نمادین که سلطه‌ای پنهان و به دور از اجبار و تحکم عریان است و از طریق تولید قوانین، نهادها و هنجارهای اجتماعی به قدرت مشروعیت می‌بخشد و مانع از مقاومت و مخالفت مردم در برابر حکومت می‌شود؛ دو: مفهوم قدرت شبکه‌ای (ارتباطی) که با زیر سوال بردن هسته مرکزی و ساختار حکومتی و نهادی قدرت، آن را به عنوان نیرویی همه‌جا حاضر در مناسبات رسمی و غیررسمی اجتماعی مطرح می‌کند. در این نگرش، قدرت به مثابه «راهبرد» یا نوعی «تکنیک»، مبتنی بر فشرده‌گی و درهم‌تنیدگی مناسبات میان نیروهاست که ویژگی ارتباطی و شبکه‌ای دارد، آشکار و نهان است، در همه جا حاضر است و از همه جا می‌تواند نشات بگیرد و افراد را در موقعیتی قرار دهد که هم به آن‌ها تن می‌دهند و هم می‌توانند آن را اعمال کنند. جایگزینی، پراکندگی، نسبیّت و سیالیت به جای ساختارها و علت‌ها، نقد قدرت متمرکز و گفتمان‌های مشروعیت‌بخش، و مطرح نمودن قدرت به عنوان امری اجتماعی، بلاواسطه، رسمی و غیررسمی و فاقد مرکزیت رسمی و در نهایت گذار از پرسش «چه کسانی» به پرسش‌های «چرایی» و «چگونگی» اعمال قدرت، از مولفه‌های اصلی تفکر پسانوگرا به‌ویژه دیدگاه‌های میشل فوکو پیرامون «روایت قدرت» است.

۳-۲- قدرت در مطالعات شهری و شهرسازی

پیشینه پژوهش‌های جهانی مرتبط با «قدرت» و شهرسازی» احتمالاً به دهه ۱۹۷۰ میلادی باز می‌گردد. اما عطف توجه به این پژوهش در مطالعات شهری به دهه‌های پایانی قرن بیستم و ابتدای سده بیست و یکم میلادی مربوط است. متفکران نگرش سیاسی به شهرسازی، بر این باورند که این رشته (به ویژه در مقام عمل) به طرز غیرقابل اجتنابی سیاسی و آمیخته با روابط قدرت است. به عقیده آنان، شهرسازی نه فقط وسیله‌ای برای مداخله در فضا و کالبد شهر، بلکه فعالیتی سیاسی و توأم با مداخله

سوی مقابل به دنبال کنترل اجتماعی، نابرابری و نابودی محیط زیست است (Yiftachel, 1998, 2016).

اما یکی از مشهورترین کتاب‌ها در رابطه با قدرت و شهرسازی کتاب جین هیلیر^{۲۶} با عنوان «سایه‌های قدرت: روایت دورنگرانه در برنامه‌ریزی کاربری زمین» است که روایاتی از اقدامات حرفه‌ای شهرسازی در استرالیا غربی است. هیلیر در این پژوهش نشان می‌دهد که سیاست‌های شهرسازی، به خصوص آن‌هایی که به خواست عمومی جامعه توجه نمی‌کنند، نمی‌تواند به طور جداگانه از هویت اجتماعی، مضامین و ارزش‌های اجتماعی مردم و شهروندان محلی اتخاذ گردد. اتکای هیلیر در این کتاب بر بنیان‌های نظری فوکویی و بوردیویی است. هیلیر همانند بنت فلوربرگ تلاش می‌کند تا روابط قدرت را مبتنی بر منابع قدرت (سرمایه) و انگیزه‌های اعمال قدرت تحلیل کند. از نظر هیلیر رفتارها و گفتارهای بسیاری از کنشگران در جهت حفظ و تثبیت «عادت‌واره‌ها» صورت می‌گیرد و کنشگران شهرسازی در راستای کسب منفعت بیشتر، سرمایه‌های اقتصادی، زبانی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را به طور دائمی باهم تبادل می‌کنند (Hillier, 2002).

همچنین آلبرشت با تحلیل انتقادی مناسبات «قدرت» در طرح جامع شهر فلاندرز^{۲۷}، رویکردی را پیشنهاد می‌کند که به همه شمولی، شفافیت و پاسخگویی شهروندان و سایر ذینفعان بستگی دارد تا اطمینان حاصل شود که نگرانی‌ها و منافع همه کنشگران دخیل تحقق می‌یابد. در این فرآیند، شهروندان باید از قدرت نهادی و اجتماعی خود استفاده کنند تا هرگونه تلاش واقعی یا تحریف‌کننده عاملان قدرتمند را که به نفع روند مردم‌سالارانه و مشارکتی نیستند، خنثی سازد و در نتیجه از تصمیم‌گیری شهرسازی که به نفع عموم مردم و به ویژه اجتماعات محلی نیست، جلوگیری کند (Alberscht, 2003).

در این خصوص پژوهش‌های دیگری در دیگر نقاط جهان از جمله در اروپا، آمریکا، آفریقا، اقیانوسیه، خاورمیانه و آسیا انجام شده که به اختصار در قالب جدول زیر صورت‌بندی شده‌اند. در پژوهش‌های فارسی‌زبان نیز علی‌رغم کم‌رنگ بودن «قدرت» در مطالعات شهری و شهرسازی، پژوهش‌های انگشت شماری در سال‌های اخیر انجام شده که عناوین و ویژگی‌های آن‌ها در قالب جدول ۲ استخراج شده است.

و کنشگرانی که نفوذ بیشتری داشتند قبل از اینکه کسی گزینه‌های دیگری را پیشنهاد دهد، اهداف و نتایج نهایی پروژه را تحت تأثیر قرار دادند (Flyvbjerg, 1998). سپس فلوربرگ (۲۰۰۱) در کتاب «برجسته کردن علوم اجتماعی [در شهرسازی]»، فلوربرگ و ریچاردسون (۲۰۰۲) در مقاله «برنامه‌ریزی و فوکو» و فلوربرگ (۲۰۰۲) در مقاله «انعکاس قدرت در پژوهش‌های برنامه‌ریزی» در جهت تکمیل دیدگاه‌های مطروحه در کتاب عقلانیت و قدرت، توجه شهروندان را به موضوع «کنش معطوف به قدرت» در بستر واقعی فعالیت‌های حرفه‌ای شهرسازی جلب نمودند.

مطالعات فلوربرگ نشان می‌دهد که در شهرسازی و سیاست‌گذاری عمومی، «عقلانیت قابل‌نرمش است» و مناسبات قدرت شبیه «خرد فنی» ساخته و پرداخته می‌شوند (Flyvbjerg & Richardson, 2002). این همان چیزی است که وی از آن به عنوان «واقعیت» یاد می‌کند (Flyvbjerg, 1998). واقعیت شهرسازی، مجموعه‌ای از راهبردهای سیال، عمل‌گرایانه و اغلب معارض با منافع عمومی است که منطق را در زمینه تعارض و عقلانیت پشتیبانی می‌کند (Yiftachel, 2001). فلوربرگ با حدود ۱۰ گزاره و ایجاد «یک نظریه زمینه‌مبنی^{۲۸}» تحلیل عقلانیت و مناسبات قدرت را به پایان رساند. البته از آنجا که گزاره‌ها به زمینه وابسته‌اند، نمی‌توان آنها را تعمیم داد (Yiftachel, 2001; Yuliani, 2010)؛ در نتیجه، برخی از ادعاهای فلوربرگ نیاز به تحلیل بیشتر دارد.

از دیگر تحقیقات شناخته شده در حوزه قدرت می‌توان به مقاله «برنامه‌ریزی و کنترل اجتماعی: کشف جنبه پنهان» اورن ایفتاخل اشاره کرد. وی با مطالعه قدرت در نظام برنامه‌ریزی فضایی فلسطین اشغالی استدلال می‌کند که نظریه‌های شهرسازی اساساً ناقص بوده‌اند، و از پاسخگویی موثر برای مهار سرکوب در آن غافل شده‌اند. وی اذعان می‌کند که سیستم شهرسازی در فلسطین اشغالی و حتی در بسیاری از کشورهای دموکراتیک غربی اشکالی از سرکوب و ظلم را علیه اقلیت‌های مذهبی، قومی و نژادی روا داشته‌اند. وی با استفاده از رویکردهای فوکویی به طرح مفهوم «جنبه پنهان برنامه‌ریزی» می‌پردازد و یادآوری می‌کند که روابط قدرت در شهرسازی در بسیاری از موارد علیه هنجارهای بنیادی این رشته (کیفیت زندگی، عدالت اجتماعی و پایداری زیست محیطی) عمل می‌کند و در

جدول ۲. پژوهش‌های مطرح در حوزه قدرت در مطالعات شهری و شهرسازی جهان و ایران

عنوان تحقیق (مقاله/کتاب)	پژوهشگر(ان)	یافته‌های اصلی پژوهش
سازمان فضایی قدرت در توسعه سیستم‌های شهری	Friedmann, 1973	تحلیل آثار قدرت سرمایه بر زندگی شهری
شهرسازی در مواجهه با قدرت	Forester, 1988	لزوم درک روابط قدرت نهفته در فرآیندهای شهرسازی
عقلانیت و قدرت: دموکراسی در عمل دخیل کردن قدرت در پژوهش‌های شهرسازی	Flyvbjerg, 1998 Flyvbjerg and Richardson, 2002	غلبه عقلانیت بر قدرت در پروژه مرکز شهر آلبورگ لزوم درک بصیرانه و شهود عملی در مواجهه با قدرت
سویه پنهان شهرسازی	Yiftachel 1998, 2016	شهرسازی به عنوان شکلی از سیستم سرکوب و کنترل
شهر فروشی: رویکردهای بازارگرا در شهرسازی برای بخش‌های عمومی	Ashworth and Voogd, 1990	نقش مخرب کنشگران اقتصادی در مناسبات قدرت تقدم قدرت اقتصادی بر عقلانیت شهرسازی در عمل
بعد تاریک شبکه روابط: قدرت و طراحی شهری	Grant, 2001	تحلیل نقش ساختارهای کالبدی در توزیع قدرت در فضا
برنامه‌ریزی در سایه قدرت	Hillier, 2002	تحلیل مناسبات قدرت بر پایه سرمایه‌ها و عادت واره‌ها
به سوی نظریه برنامه‌ریزی بازتابی	Howe and Langdon, 2002	نقش سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی در مناسبات قدرت
تحلیل طرح جامع فلاندرز	Albrescht, 2003	لزوم استفاده برنامه‌ریزان از قدرت خود جهت جلوگیری از انحراف، انحصارطلبی و تحریف در فرآیند برنامه‌ریزی
جنبش‌های اجتماعی به عنوان عامل مهم شهرسازی	De Souza, 2006	تحلیل نقش جنبش‌های اجتماعی و مدنی در شهرسازی
برنامه‌ریزی شهری به عنوان ابزار قدرت و کنترل اجتماعی در آفریقا	Njoh, 2009	تحلیل انتقادی اینکه برنامه‌ریزی چگونه به ابزار قدرت برای تسلط و کنترل اجتماعی در فضای شهری بدل شده است
فضای کنش: در جستجوی دوران‌اندیشی سیاسی میان شهرسازان	Grange, 2012	تعریف برداشت جدیدی از امر سیاسی در برنامه‌ریزی و بازتعریف دانش و حرفه در فضای مناسبات سیاسی و قدرت
شهرها برای مردم، نه برای سود: نظریه انتقادی شهری و حق به شهر	Berner et al., 2012	غلبه قدرت اقتصادی و سوداگری بر عقلانیت شهرسازی
استراتژی‌های غیررسمی قدرت در سیستم برنامه‌ریزی محلی گسترش قلمرو جنبه پنهان شهرسازی: حکومت‌مندی و خرده سیاست در برنامه‌ریزی	Fox-Rogers and Murphy, 2014 Certoma et al., 2015	فهم استراتژی‌های غیررسمی و مناسبات پنهان قدرت تحلیل برخورد‌های چند لایه بین فن آوری‌های سلطه، گفتمان‌های علمی و استراتژی‌های حکومت‌مندی در فضا
بازسازی شهری، قدرت جامعه و (بی) اهمیتی «نژاد»	Maginn, 2017	بررسی اثرات افکار عمومی و قدرت جامعه در شهرسازی
شهرهای قدرت: شهر، ملیت، مردمی، جهانی	Therborn, 2017	تحلیل نیروهای تاریخی در پیدایش شهرها و بررسی نقش اعتراضات مدنی و مقاومت‌های مردمی در فرآیند تحول فضا
اخلاق، قدرت و حوزه شهرسازی	Lennon and Fox-Rogers, 2017	استفاده سوء و غیراخلاقی برنامه‌ریزان شهری از قدرت و دانش خود جهت توجیه اقدامات برنامه‌ریزی شهری
آیا برنامه‌ریزان باید به سیاست بیوندند؟ آیا این امر به ساختن شهرهای بهتری منجر خواهد شد؟	Karki, 2017	لزوم آشنایی برنامه‌ریزان با سیاست، فنون مذاکره و ابزارهای تاثیرگذاری بر قدرت سیاسی و نهادی
قدرت چیزی که همچنان به توضیح نیاز دارد: بازتعریف بعد پنهان برنامه‌ریزی	Mertzger et al., 2017	مناسبات قدرت نه به عنوان شرایط علی، بلکه به عنوان برآیند فرآیندهای اجتماعی در جامعه مورد مطالعه
نقش جدید برای فعال‌سازی شهروندان	Bisschops and Beunen, 2018	نقش شهروندان در مقاومت‌های مدنی و جلوگیری از نقش مخرب قدرت‌های سیاسی و اقتصادی در برنامه‌ریزی
یک طرح بداهه: برنامه‌ریزی شهری نامرئی در اردوگاه پناهندگان؛ اردوگاه پناهندگان چگونه شهری می‌شود؟	Oesch, 2020	عبور نهادهای برنامه‌ریزی از دانش تخصصی مرسوم غلبه قدرت بر عقلانیت در شهرسازی
برنامه‌ریزی شهری به عنوان بازی قدرت در نیوساوت ولز	Uddin & Piracha, 2023	ماشین‌های برنامه‌ریزی شهری دولتی تامين کننده منافع و خواسته‌های نخبگان قدرت اجتماعی-اقتصادی و سیاسی
بررسی بازتابی قدرت در تصاویر و نوشته‌های شهری	بوربور اژدری، ۱۳۹۰	تحلیل بازتابی‌های قدرت مسلط سیاسی در تصاویر شهری
رابطه روییت‌پذیری- گزاره‌پذیری قدرت در برنامه‌ریزی شهری تهران	حسن پور، ۱۳۹۲	تفاوت میان امر روییت‌پذیر و گزاره‌پذیر غلبه امر گزاره‌پذیر بر روییت‌پذیر در برنامه‌ریزی شهری تهران
تاثیر قدرت بر چگونگی شکل‌گیری میدان‌های بخش مرکزی تهران	حسین پور بیجی، ۱۳۹۲	بازنمودهای فضای قدرت و تاثیر آن بر فضای زیسته و عمل فضایی در شکل‌گیری میدان‌های توپخانه و بهارستان
برنامه‌ریزی شهری و آپاراتوس قدرت در تهران	مشهدی مقدم، ۱۳۹۹	تحلیل نقش عاملان قدرتمند در تحولات شهرسازی تهران
واکاوی مناسبات قدرت در پراکسیس شهرسازی منطقه ۲۲	اسمعیلی، ۱۴۰۰ نوریان و اسمعیلی، ۱۴۰۲	تحلیل نقش عاملان قدرت، چرایی و چگونگی (استراتژی‌ها و تاکتیک‌ها) روابط قدرت در پیدایش پروژه‌های بزرگ مقیاس

شهری است. در رویکرد کیفی تحلیل محتوا که روز به روز رونق بیشتری یافته و در این مقاله به کار گرفته شده، فهم و تفسیر مضامین به کار رفته در متون، نسبت به شمارش کمی واژگان و عبارات اهمیتی مضاعف دارند. (Sheydayi & Dadashpoor, 2023)

روش نمونه‌گیری به کار رفته در این پژوهش همانند اغلب روش‌های کیفی، نمونه‌گیری تئوریک و هدفمند است (بلیکی، ۲۰۰۷: ۲۶۷). این روش نوعی نمونه‌گیری غیرتصادفی است که به آن روش نمونه‌گیری قضاوتی نیز گفته می‌شود (کرسول، ۲۰۰۷). در این پژوهش بر مبنای روش‌های رایج نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی، نمونه‌هایی از مطالعات انتخاب شده که برای رسیدن به اهداف پژوهش مناسب‌تر باشند؛ در واقع تمرکز بر متونی است که با توجه به هدف تحقیق، حاوی اطلاعات زیادی باشند (اسمعیلی و شیدایی، ۱۴۰۲). بنابراین تحلیل محتوای متونی انجام شده که در زمره مشهورترین و پرارجاع‌ترین منابع در حوزه «قدرت و شهرسازی» است و در بخش مبانی نظری به توصیف این پژوهش‌ها اقدام گردید. انتخاب پژوهش‌های مذکور در بخش مبانی نظری که بستر تحلیل محتوای هدایت شده در بخش بعدی مقاله هستند براساس دو متغیر بازه زمانی انتشار و تعداد ارجاعات در سامانه‌های اسکوپوس^{۲۸} و گوگل اسکولار^{۲۹} انجام شده است. در رابطه با پژوهش‌های فارسی زبان نیز انتخاب نمونه‌ها براساس جستجو در سامانه ایرانداک میسر گردید

۵- یافته‌های پژوهش و بحث

در این بخش با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی هدایت شده به فهم مضامین و کاربردهای قدرت (چیستی، چرایی و چگونگی) در پژوهش‌های شهرسازی و مطالعات شهری پرداخته شده است. تمام رویکردهای تحلیل محتوا برای طبقه‌بندی و تفسیر مفهوم محتوای متن بکار گرفته می‌شوند. تفاوت عمده این رویکردها در چگونگی کدگذاری، اساس کدها و تهدیدهای مربوط به درستی داده‌ها است. در تحلیل محتوای هدایت‌شده، اساس تحلیل را نظریه‌های موجود و یا نتایج پژوهش‌های پیشین به عنوان کدهای اولیه و راهنما تشکیل می‌دهند (Grane-

در اغلب مطالعات نامبرده، پژوهشگران حوزه قدرت در شهرسازی بر این نکته واقفند که روابط قدرت نامتقارن و نابرابر - که بخش جدایی‌ناپذیری از سیستم‌های برنامه‌ریزی بسیاری از کشورها به ویژه کشورهای جنوب است - به صورت رسمی یا غیررسمی، آشکار و نهان باعث تحریف یا تخریب سیاست‌های عقلانی می‌شود که از سوی شهرسازان و مردم اتخاذ شده است. (Flyvbjerg, 2002; Forester, 1988 Hillier, 2002; Grange, 2012; Mitchell, 2003; Uddin & Piracha, 2023). بر این اساس بسیاری از قدرت‌پژوهان به شهرسازان توصیه می‌کنند که برای جلوگیری از چالش‌ها و کاهش آثار منفی قدرت در شهرسازی، به مهارت‌هایی نظیر ارتباط، مذاکره و چانه‌زنی مجهز باشند (نوریان و اسمعیلی، ۱۴۰۲). آن‌ها می‌گویند بدون این مهارت‌ها (به طور مثال: بینش عملی (Flyvbjerg, 1998, 2002 jerg), عمل دوراندیشانه (Forester, 1999)، دوراندیشی نسبت به قدرت (Hillier, 2002)، برنامه‌ریزان فریب‌خورده، در سیستم ادغام شده و مجبور می‌گردند که در راستای منافع قدرت‌های انحصارطلب، تصمیمات غیرعقلانی و مغایر با منافع عمومی اتخاذ کنند (Flyvbjerg, 1998; Hillier, 2002; Krumholz, 2001). البته انتقاداتی نیز نسبت به این مواضع وجود دارد. به طور مثال ایفتاخل اعتقاد دارد که موقعیت شهرسازان در ساختار سلسله مراتبی قدرت (استخدام شهرسازان توسط کارفرمایان دولتی و عمومی) امکان مقاومت در برابر قدرت را محدود می‌سازد (Yiftachel, 2016).

۴- روش پژوهش

براساس دسته‌بندی بلیکی (۲۰۰۷) این پژوهش از نظر ماهیت، بنیادی و به دلیل استفاده از منطق استفهامی در نسبت با پژوهش‌های حوزه «قدرت» در پارادایم تفسیری و فرا اثبات‌گرا جای می‌گیرد. همچنین پژوهش به دلیل اتکا بر داده‌های کیفی و استفاده از روش‌های تفسیری متن، از روش‌شناسی کیفی برخوردار است. روش اصلی تحلیل داده‌ها در این پژوهش، روش تحلیل محتوای کیفی هدایت شده مبتنی بر تحلیل مضامین به کار رفته در پژوهش‌های مرتبط با قدرت در شهرسازی و مطالعات

میان مفاهیم (سطح انتزاع بالاتر) (Sheydayi & Dada, 2023). در این پژوهش، تحلیل محتوا براساس مضامین انجام شده و نگارندگان براساس تفسیر متن به طبقه‌بندی، تلخیص و ساده‌سازی داده‌های متنی موجود در پژوهش‌های حوزه قدرت پرداخته‌اند. جدول ۳ یافته‌های تحلیلی این پژوهش را با استفاده از رویکرد هدایت شده و با تاکید بر مضامین تفسیرشده از مفهوم و کاربردهای قدرت در مطالعات شهری نشان می‌دهد.

heim, 2004). در این پژوهش نتایج حاصل از جدول ۱ (طبقه‌بندی انگاره‌های سیاسی-اجتماعی قدرت) به عنوان کدهای اولیه و راهنما جهت طبقه‌بندی و تحلیل مضامین به کار رفته از قدرت در مطالعات شهری و شهرسازی جدول ۲ (پژوهش‌های معطوف به قدرت در شهرسازی و مطالعات شهری) به کار گرفته شده است. تحلیل محتوا از نظر سطح تفسیر به دو صورت انجام می‌گیرد؛ تحلیل و کدگذاری برپایه معانی آشکار (سطح انتزاع پایین) و تحلیل و طبقه‌بندی مضامین بر پایه معانی پنهان و یافتن ارتباط

جدول ۳. تحلیل محتوای (مضمون) هدایت شده پژوهش‌های معطوف به قدرت در مطالعات شهری و شهرسازی

عنوان پژوهش	پژوهشگر(ان)	مضامین اصلی قدرت در پژوهش	کاربرد مضمون قدرت در پژوهش
سازمان فضایی قدرت در توسعه سیستم‌های شهری	Friedmann, 1973	قدرت سرمایه (اقتصادی) قدرت کالایی- طبقاتی	مضمون اقتصادی قدرت (چیستی) عاملان قدرت اقتصادی در فضا
شهرسازی در مواجهه با قدرت	Forester, 1988	قدرت ساختاری و نهادی قدرت شبکه‌ای (روابط پنهان و غیر رسمی)	چیستی مفهوم قدرت چرایی و چگونگی روابط قدرت قدرت در مقام تحریف برنامه‌ریزی
عقلانیت و قدرت: دموکراسی در عمل دخیل کردن قدرت در پژوهش‌های شهرسازی	Flyvbjerg, 1998 Flyvbjerg and Richardson, 2002	قدرت شبکه‌ای (روابط پنهان و غیر رسمی) نقش سرمایه‌های اقتصادی و نفوذ سیاسی در مناسبات نامتوازن قدرت	چیستی مفهوم قدرت چرایی و چگونگی روابط قدرت قدرت در مقام تحریف شهرسازی
سویه پنهان شهرسازی	Yiftachel 1998, 2016	قدرت نمادین و ساختاری مخرب برنامه‌ریزی ابزار اعمال قدرت و کنترل قدرت شبکه‌ای (رابطه‌ای) در شهرسازی	چرایی و چگونگی اعمال قدرت قدرت در مقام سلطه و کنترل شهرسازی شکلی از روابط قدرت
شهر فروشی: رویکردهای بازارگرا در شهرسازی برای بخش‌های عمومی	Ashworth and Voogd, 1990	قدرت سرمایه (اقتصادی) شبکه قدرت غیر رسمی و پنهان	چرایی اعمال قدرت نقش سرمایه و بازار در شهرسازی فروش شهر در راستای منافع قدرت
بعد تاریک شبکه روابط: قدرت و طراحی شهری	Grant, 2001	قدرت اقتصادی و طبقاتی قدرت حاکمیت محور (مرکزی) قدرت نمادین	چیستی و چرایی اعمال قدرت نقش دولت و سرمایه در شهرسازی توزیع قدرت در فضا در طریق مداخله
برنامه‌ریزی در سایه قدرت	Hillier, 2002	قدرت شبکه‌ای (روابط پنهان و غیر رسمی) قدرت ساختاری و نهادی-حقوقی قدرت نمادین	چیستی و مضمون شبکه‌ای قدرت چرایی و چگونگی اعمال قدرت نقش سرمایه و عادت‌واره‌ها در قدرت
به سوی نظریه برنامه‌ریزی بازتابی	Howe and Langdon, 2002	قدرت حقوقی-نهادی قدرت نمادین و شبکه‌ای	چگونگی روابط قدرت در شهرسازی
تحلیل طرح جامع فلاندرز	Albrescht, 2003	قدرت حقوقی-نهادی قدرت شبکه‌ای (ارتباطی)	چرایی و چگونگی اعمال قدرت نقش مشارکت مردمی در روابط قدرت
جنبش‌های اجتماعی به عنوان عامل مهم شهرسازی	De Souza, 2006	قدرت حقوقی-نهادی	نقش جنبش‌های اجتماعی در موازنه روابط قدرت در برنامه‌ریزی شهری
برنامه‌ریزی شهری به عنوان ابزار قدرت و کنترل اجتماعی در آفریقا	Njoh, 2009	قدرت نمادین و ساختاری مخرب برنامه‌ریزی ابزار اعمال قدرت و کنترل	چیستی و چرایی اعمال قدرت در کشورهای استعماری
فضای کنش: در جستجوی دوراندیشی سیاسی میان شهرسازان	Grange, 2012	قدرت ساختاری و حقوقی در شهرسازی قدرت شبکه‌ای (ارتباطی) در شهرسازی	چیستی قدرت در شهرسازی چگونگی مقابله با قدرت‌های سیاسی
شهرها برای مردم، نه برای سود: نظریه انتقادی شهری و حق به شهر	Berner et al., 2012	قدرت سرمایه (اقتصادی) شبکه قدرت غیررسمی و پنهان	چرایی اعمال قدرت نقش سرمایه و بازار در شهرسازی

عنوان پژوهش	پژوهشگر(ان)	مضامین اصلی قدرت در پژوهش	کاربرد مضمون قدرت در پژوهش
استراتژی‌های غیر رسمی قدرت در سیستم برنامه‌ریزی محلی	Fox-Rogers and Murphy, 2014	قدرت شبکه‌ای (روابط پنهان و غیر رسمی) قدرت حقوقی- نهادی برنامه‌ریزی	چیستی قدرت چرایی و چگونگی اعمال قدرت
گسترش قلمرو جنبه پنهان شهرسازی: حکومت‌مندی و خرده سیاست در برنامه‌ریزی	Certoma et al., 2015	شهرسازی به عنوان ساز و کار قدرت قدرت حقوقی و ساختاری قدرت شبکه‌ای (روابط پنهان و غیر رسمی)	چیستی قدرت جایگاه دولت و برنامه‌ریزان در روابط قدرت (چگونگی اعمال قدرت)
بازسازی شهری، قدرت جامعه و (بی) اهمیتی «نژاد»	Maginn, 2017	قدرت ساختاری- نهادی نقش مردم در روابط قدرت شبکه‌ای	چرایی و چگونگی اعمال قدرت سازنده توسط جامعه مدنی
شهرهای قدرت: شهر، ملیت، مردمی، جهانی	Therborn, 2017	قدرت ساختاری، اقتصادی، نهادی و حقوقی در پیدایش شهرها	چیستی قدرت چگونگی اثرگذاری قدرت بر شهرها
اخلاق، قدرت و حوزه شهرسازی	Lennon and Fox-Rogers, 2017	قدرت ساختاری، اقتصادی، نهادی و حقوقی در پیدایش شهرها	چیستی قدرت چگونگی اثرگذاری قدرت بر شهرها
آیا برنامه‌ریزان باید به سیاست پیوندند؟ ساختن شهرهای بهتر؟	Karki, 2017	قدرت حقوقی- نهادی (رسمی)	چرایی ورود برنامه‌ریزان به مناسبات رسمی قدرت در ساختار سیاسی
قدرت چیزی که همچنان به توضیح نیاز دارد: بازتعریف بعد پنهان برنامه‌ریزی	Mertzger et. Al, 2017	قدرت شبکه‌ای به عنوان معلول فرآیندهای اجتماعی در بستر خاص سرزمینی	چیستی و بازتعریف مفهوم قدرت در مناسبات برنامه‌ریزی
نقش جدید برای فعال سازی شهروندان	Bisschops and Beunen, 2018	قدرت حقوقی- نهادی قدرت شبکه‌ای شهروندان	چگونگی تاثیرگذاری قدرت شبکه‌ای شهروندان بر قدرت حقوقی- نهادی
یک طرح بداهه: برنامه‌ریزی شهری نامرئی در اردوگاه پناهندگان؛ اردوگاه پناهندگان چگونه شهری می‌شود؟	Oesch, 2020	قدرت حقوقی- نهادی شهرسازی قدرت شبکه‌ای پنهان و غیر رسمی قدرت نمادین	چگونگی غلبه ساز و کارهای غیر رسمی قدرت بر دانش تخصصی شهرسازی
برنامه‌ریزی شهری به عنوان بازی قدرت در نیوساوت ولز	Uddin & Piracha, 2023	قدرت حقوقی- نهادی بازیگران رسمی قدرت شبکه‌ای بازیگران غیر رسمی	چرایی و چگونگی اثرگذاری کنشگران اقتصادی و سیاسی بر طرح‌های شهری
بررسی بازنمایی قدرت در تصاویر و نوشته‌های شهری	بوربور اژدری، ۱۳۹۰	قدرت حاکمیت محور (مرکزی) قدرت ساختاری و نهادی	چگونگی بازنمایی قدرت در تصاویر و نوشته‌های شهری
رابطه رویت‌پذیری- گزاره پذیری قدرت در برنامه‌ریزی شهری تهران	حسن پور، ۱۳۹۲	قدرت حقوقی- نهادی قدرت نمادین	چیستی قدرت در نظام برنامه‌ریزی شهری تهران
تاثیر قدرت بر چگونگی شکل‌گیری میدان‌های بخش مرکزی تهران	حسین پور بیجی، ۱۳۹۲	قدرت حاکمیت محور (مرکزی) قدرت ساختاری	چگونگی تاثیرگذاری قدرت مرکزی و ساختاری بر تحولات فضایی
برنامه‌ریزی شهری و آپاراتوس قدرت در تهران	مشهدی مقدم، ۱۳۹۹	قدرت حقوقی- نهادی قدرت شبکه‌ای (پنهان و غیر رسمی)	چیستی و عواملان قدرت چرایی و انگیزه‌های قدرت در شهرسازی
واکوی مناسبات قدرت در پراکسیس شهرسازی منطقه ۲۲	اسمعیلی، ۱۴۰۰ نوریان و اسمعیلی، ۱۴۰۲	قدرت حقوقی- نهادی قدرت نمادین قدرت شبکه‌ای (پنهان و غیر رسمی)	چیستی و عواملان قدرت چرایی و انگیزه‌های قدرت در شهرسازی چگونگی (استراتژی‌های) روابط قدرت

حقوقی- نهادی، ساختاری، کالایی و نمادین را در برگیرد. بنابراین مضامین متفاوت قدرت در پژوهش‌های شهری و شهرسازی را می‌توان وجوه متفاوتی از مفهوم قدرت تلقی نمود که نه به صورت منفک بلکه به صورت درهم تنیده و یکپارچه، کلیت سیال، پویا و پیچیده «روابط قدرت» را بازنمایی می‌کنند.

در برخی از پژوهش‌ها به ویژه پژوهش‌های فارسی‌زبان (به طور مثال ر.ک به بوربور اژدری، ۱۳۹۰؛ حسین پور بیجی،

به رغم اینکه گفتمان‌های متفاوتی در باب قدرت در علوم اجتماعی و سیاسی شکل گرفته و این گفتمان‌ها را می‌توان در مطالعات شهری ردیابی نمود اما از نظر فوکو این گفتمان‌ها از یکدیگر منفک نیستند و نه تنها در یکدیگر تنیده‌اند، بلکه هریک عناصری متفاوت از قدرت را بیان می‌کنند (Foucault ۱۹۸۰: ۸۸-۱۰۷). به عبارت دیگر تفسیر فوکو از قدرت به مثابه «شبکه روابط» می‌تواند سایر خوانش‌های قدرت مشتمل بر قدرت حاکمیت‌محور،

brecht, 2003; De Souza, 2006; Grange, 2012; Maginn, 2017; Therborn, 2017; Karki, 2017; Oesch, 2020). رویکرد حقوقی-نهادی ماکس وبر و ساختاری‌گیدنز و پارسونز بینش عمیقی از روابط قدرت در نظام‌های رسمی شهرسازی به دست می‌دهند. اعمال قدرت در این نظام‌ها اغلب بر پایه وضع قوانین و مقررات حقوقی (مثل ضوابط ساخت و ساز) و ساختارهای رسمی و نهادی ایجاد شده توسط اقدامات انسانی (مانند نهادهای اجتماعی، سازمان‌ها و ...) صورت می‌گیرد (Gordon et al., 2009). در این سیستم عاملان می‌توانند با تحریف و تغییر قوانین، تصمیمات مربوط به کاربری زمین را تحت تاثیر قرار دهند. مطالعاتی که ساز و کارهای رسمی شهرسازی و عقلانیت ابزاری را شکلی از اعمال قدرت در راستای سرکوب، کنترل اجتماعی و نابرابری تبیین نموده‌اند، اغلب قدرت را در مفهوم نهادی، ساختاری و حقوقی آن تبیین نموده‌اند. ضعف اصلی این نگرش نیز تمرکز بر «چیستی» و عاملان قدرت و توجه ناچیز به «چرایی» و «چگونگی» مناسبات قدرت در شهرسازی است.

از دیگر تفاسیر رایج در مطالعات شهری، بازنمایی «قدرت» در مفهوم «نمادین» است که وجه دیگری از قدرت را به عنوان یک گفتمان مسلط و نهادینه شده در نظام‌های شهرسازی تبیین می‌کند. (به طور مثال ر.ک به Yiftachel 1998, 2016; Grant, 2001; Hillier, 2002; Howe and Langdon, 2002; Njoh, 2009; Oesch, 2020; Ud-din & Piracha, 2023; اسمعیلی، ۱۴۰۰). این شکل از قدرت، مفهومی ساختاری و طبقاتی است که در ارتباط با ابعاد «زبانی»، «گفتمان‌های مسلط»، «دستگاه حقوقی»، «ایدئولوژی»، «عقلانیت ابزاری» و «سازوکارهای حقیقت» مطرح شده است. در این انگاره، طبقه حاکم نه تنها از نظر سیاسی و اقتصادی جامعه را تحت کنترل دارد، بلکه شیوه خاص نگرش خود به جهان و انسان و روابط اجتماعی را نیز چنان فراگیر می‌کند که به صورت «عقلانی‌شده» در می‌آید و آنانی که تحت سلطه هستند این نگرش را همچون پاره‌ای از «نظم طبیعی» جامعه می‌پذیرند.

این رویکرد عامل مشروعیت دهنده به کاربرد قدرت توسط گروه‌های خاصی از جامعه جهت سلطه بر گروه‌های دیگر است. نقش نظام‌های حقوقی، رسانه‌های

(Grant, 2001; ۱۳۹۲) قدرت در مفهوم دولت و حاکمیتی هابزی و ماکیاولیستی به کار رفته است. این خوانش قدیمی‌ترین تبیین مطرح شده در حوزه قدرت است و به دلیل تاکید بر عاملان و «چیستی» قدرت و نادیده گرفتن «چرایی» و «چگونگی» مناسبات قدرت، اکنون هوادار چندانی در میان اندیشمندان قدرت‌پژوه در علوم اجتماعی، سیاسی و مطالعات شهری ندارد. علی‌رغم اینکه فوکو باور دارد که قدرت در شکل نهایی و آشکار خود در دولت متعین می‌گردد اما این رویکرد به دلیل نگاه ایستا، رسمی و متمرکز به قدرت، از توانمندی بسیار محدودی جهت تحلیل روابط قدرت در عرصه واقعی فعالیت‌های شهرسازی برخوردار است.

در تعداد معدودی دیگر از تحقیقات معطوف به قدرت در مطالعات شهری، قدرت در مفهوم مارکسیستی و به عنوان یک نیروی اقتصادی و مادی دریافت شده است (به طور مثال ر.ک به Friedmann, 1973; Ashworth & Voogd, 1990; Berner et al., 2012). اگرچه این رویکرد نیز همانند رویکرد حاکمیت محور به دلیل تمرکز بر «چیستی» و ماهیت قدرت طرفدار چندانی ندارد، اما می‌توان سرمایه‌های اقتصادی و مادی را به عنوان یکی از مهمترین نیروهای محرک در شبکه روابط قدرت در شهرسازی برشمرد. تفسیر مارکسیستی از قدرت اقتصادی به عنوان ارباب حقیقی که همه چیز را معامله می‌کند می‌تواند تا حدود زیادی در مناسبات قدرت حرفه شهرسازی به ویژه در کشورهای در حال توسعه مشاهده کرد. با این حال این رویکرد نیز به دلیل تمرکز بر وجوه مادی و اقتصادی قدرت و نادیده گرفتن سایر وجوه و عدم پاسخگویی به «چرایی» و «چگونگی» مناسبات قدرت، از توانمندی کافی جهت تحلیل مناسبات قدرت چندگانه، پیچیده و متکثر در واقعیت عمل شهرسازی برخوردار نیست.

طیف نسبتاً وسیعی از مطالعات شهری، قدرت را در قالب گفتمان‌های ساختاری و حقوقی-نهادی به کار برده‌اند که این دو خوانش مشابهت فراوانی با یکدیگر دارند و تمرکز هر دو رویکرد بر مناسبات رسمی و قانونی قدرت در خلال روابط میان نهادها و ساختارهای اجتماعی و سیاسی است (به طور مثال ر.ک به Forester, 1988; Yiftachel, 1998; Hillier, 2002; Howe and Langdon, 2002; Al-

تبلور ساختارها و نهادهای متمرکز و محدود نظیر دولت و نهادهای عمومی (شهرداری و ...) نیست. فوکو می‌پذیرد که قدرت در شکل رسمی و آشکار خود در دولت، ساختارهای نهادی و گفتمان‌های حقوقی قابل ردیابی است اما عمیقا و به صورت آشکار و پنهان در شبکه جامعه وجود دارد و می‌توان آن را در تمامی عرصه‌های جامعه و روابط انسانی مورد ملاحظه قرار داد. مزیت اصلی این گفتمان نسبت به سایر تفاسیر قدرت این است که اولاً سایر گفتمان‌ها (حقوقی-نهادی، ساختاری، نمادین و ...) را دربرمی‌گیرد و ثانياً علاوه بر تبیین روابط رسمی و گفتمان‌های کلان قدرت از توانایی لازم برای تحلیل شبکه روابط پنهان و غیررسمی و تحلیل‌های میکروسیاسی که نقش موثری در فعالیت‌های شهرسازی دارند، برخوردار است. در رویکرد شبکه‌ای به قدرت، تاکید غالب بر سیاست‌ها و مناسباتی مانند شبکه‌سازی‌ها رسمی و غیررسمی، ائتلاف‌های پنهان، مذاکرات و معامله‌هایی است که به موجب آن‌ها «کنش‌های فضایی» به صورت پروژه‌ها و فضای مادی عینیت می‌یابد. از این رو این نگرش از ظرفیت بسیار بالایی برای تحلیل شبکه روابط رسمی و غیررسمی، آشکار و پنهان قدرت در عرصه حرفه‌ای شهرسازی برخوردار است.

علی‌رغم اینکه پژوهش‌هایی با تمرکز بر مفهوم «قدرت» در سال‌های اخیر گسترش یافته‌اند، اما به دلیل تمرکز بر تفسیرهای فوکویی مورد انتقاد قرار گرفته‌اند؛ به نحوی که عده‌ای دیدگاه‌های فوکویی را به تقلیل‌گرایی و تعارض با ذات عمل‌گرایانه‌ی شهرسازی متهم نموده‌اند. منتقدان خوانش فوکویی از مفهوم قدرت، معتقدند که عطف توجه به «گفتمان قدرت» در شهرسازی و تفسیر پدیده‌ها حول مفهوم «مناسبات قدرت»، مانند سلطه‌ی گفتمان علمی اثبات‌گرایان می‌تواند منجر به عدم توجه نظریه و عمل شهرسازی به جنبه‌های سازنده و هنجاری شود. از نظر این دسته از منتقدان، تقلیل شهرسازی تحت عناوین برنامه‌ریزی معطوف به قدرت، جعبه ابزار شهرسازی را بسیار ناکارآمد، عرصه‌ی عمل را محدود و تفکر شهرسازان را نسبت به زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و نهادی موجود، با پیش‌داوری‌های بدبینانه در می‌آمیزد

عمومی، نهادهای قضایی، سیاسی، آموزشی، مذهبی، عقلانیت ابزاری و هر ساختار تولیدکننده حقیقت در این شکل از قدرت تبلور می‌یابد. این قدرت ارتباط نزدیکی با رویکردهای حقوقی-نهادی و ساختاری دارد اما از دو رویکرد فوق‌گسترده‌تر و طیف بیشتری از نهادها و قواعد گفتمانی را دربرمی‌گیرد و با بستر سیاسی، اجتماعی، ایدئولوژیک و تاریخی جوامع ارتباط بیشتری دارد. این رویکرد با سیستم‌های حقوقی، رسمی، علمی و گفتمان خردمندانه شهرسازی انطباق بسیار زیادی دارد و در قیاس با برداشت‌های حقوقی-نهادی و ساختاری تمرکز بیشتری بر پرسش‌های «چرایی» و «چگونگی» روابط قدرت دارد. در واقع نظام شهرسازی با استفاده از ابزارهای قانونی و حقوقی، فرآیندهای رسمی پیش‌بینی‌شده در مقررات، اتکا بر دیوان‌سالاری و فن‌مداری و تکیه بر عقلانیت ابزاری و تخصصی منجر به ایجاد فضایی دوگانه و تجزیه‌شده میان کنشگران رسمی و جامعه تاثیرپذیر غیررسمی (ساکنان، رسانه‌ها، نهادهای داوطلبانه اجتماعی و ...) شده که بازگوکننده شکل «نمادین» شده قدرت است. ضعف اصلی این رویکرد تمرکز بر گفتمان‌ها، ساختارها و ایدئولوژی‌های کلان و نادیده‌گرفتن جنبه‌های خرد سیاست (تحلیل میکروسیاسی) و روابط پنهان و غیررسمی در فرآیندهای جاری شهرسازی است.

و در نهایت گسترده‌ترین گفتمان قدرت در مطالعات شهری به رویکرد «شبکه‌ای/ ارتباطی» میشل فوکو اختصاص دارد که به زعم او سایر گفتمان‌های قدرت را نیز در بر داشته، از انعطاف‌پذیری و سیالیت مفهومی بیشتری برخوردار بوده و بیش از سایر رویکردها بر «چرایی» و «چگونگی» وقوع مناسبات قدرت متکی است. (به طور مثال ر.ک به [Forester, 1988 ; Yiftachel, 1998; Hillier, 2002 Flyvbjerg and Richardson, 2002; Albrecht, 2003; Flyvbjerg, 1998; De Souza, 2006; Grange, 2012; Maginn, 2017; Therborn, 2017; Karki, 2017; Oesch, 2020](#); اسمعیلی، ۱۴۰۰، مشهدی مقدم، ۱۳۹۹). فوکو قدرت را نه به مانند نهادها و ساختارها، بلکه به مثابه «رابطه میان نیروها» مورد توجه قرار می‌دهد. قدرت در این مفهوم فقط محدود به رابطه حکومت و مردم و یا

هریک وجهی از مناسبات قدرت را نشان می‌دهد، رویکرد «شبکه‌ای» میشل فوکو به دلیل دربردارنگی سایر وجوه قدرت و توانایی لازم برای تحلیل شبکه روابط قدرت پنهان و آشکار، رسمی و غیررسمی، از ظرفیت و کاربرد وسیع‌تری در مطالعات شهری و شهرسازی برخوردار است. هرچند که صورت‌بندی‌های حقوقی-نهادی، ساختاری و نمادین قدرت نیز با سیستم‌های رسمی، حقوقی، علمی و گفتمان عقلانی شهرسازی انطباق بسیار زیادی دارند و از ظرفیت مطلوبی برای درک و تحلیل مناسبات قدرت در سیستم حقوقی و نهادی شهرسازی به ویژه سیستم‌های برنامه‌ریزی متمرکز و بروکراتیک برخوردارند.

مرور پژوهش‌های گسترده در حوزه قدرت نشان می‌دهد، معرفت به مفهوم پیچیده «قدرت»، درک درستی از آن را برای تجزیه و تحلیل در مناسبات شهرسازی و فرآیندهای فضایی بدست می‌دهد و برای یافتن ابزارهای تحلیلی موثر برای شناسایی چیرستی، چرایی و چگونگی اعمال قدرت در فرآیندهای شهرسازی، مثمر ثمر خواهد بود. تا جایی که فارستر اذعان دارد «هرچه شهرسازان زودتر این موضوع را ببینند، بهتر می‌توانند اثر بیشتری در کار خود داشته باشند» و نتایج طرح‌ها و برنامه‌های شهری از انطباق بیشتری با معیارهای پایه شهرسازی اعم از عدالت و منافع عمومی برخوردار خواهد بود.

آثار فوکو به ما کمک می‌کند تا قدرت را فراتر از مفهوم حکومت، دولت، نهادها و ساختارهای رسمی، در ارتباط با جزیی‌ترین و خردترین موضوعات و روابط آشکار و پنهان عاملان متعدد ذی‌نفع و ذی‌نفع در فرآیندهای شهرسازی جستجو کنیم، آن را در ارتباط با دانش فهم کنیم و در نهایت درک خود را از موقعیت‌های واقعی که کنشگران محلی، مدیران و شهرسازان در آن واقع شده‌اند، تقویت نماییم. با این حال این پرسش باقی می‌ماند که چگونه می‌توان در بعد روش‌شناسانه و عمل‌گرایانه این مفاهیم را با تجربیات، اقدامات عملی و گفتمان‌سازی‌های عمومی که با زندگی و تجارب روزمره کنشگران شهرسازی عجین شده است، پیوند داد. شاید بتوان اذعان کرد که پیر بوردیو، از معدود متفکرانی است که موثرترین چشم‌انداز عملی را در درون این کلاف پیچیده گشوده است و می‌تواند مبنایی برای پیوند پژوهش‌های معطوف به قدرت با انگیزه‌ها و امیال

(Stein and Harper, 2003). پیروان رویکردهای ارتباطی در شهرسازی نیز بر این باورند که فوکو اساساً راهکاری ارائه نمی‌دهد و دیدگاه‌های او دارای وجهی منفی‌گرایانه است و در تقابل با ماهیت عمل‌گرایانه‌ی شهرسازی قرار می‌گیرد (Hillier, 2002, 2003; Forester, 1989, 1993; Booher and Ines, 2002; Harris, 2001)؛ بنابراین تهی از جنبه‌های مفید و عمل‌گرایانه ایست که شهرسازی بدون آن ماهیت و ضرورت وجودی خویش را از دست می‌دهد.

۶- نتیجه‌گیری

«قدرت» به پرسش اجتناب‌ناپذیر نظریه و کاربردی شهرسازی در جهان امروز بدل شده است. شهرسازی بنابر سرشت خود، فعالیت مبتنی بر مداخله و درگیر با منافع، نهادها و ساختارهای عمومی و کنشگران متعدد است؛ بنابراین بدون تردید عملی سیاسی و در ارتباط با مناسبات قدرت ساختار می‌یابد. علی‌رغم گسترش پژوهش‌های معطوف به قدرت در مطالعات شهری و شهرسازی در سطح جهانی، در پژوهش‌های فارسی زبان توجه چندانی به اهمیت و ضرورت این موضوع در بستر به شدت سیاسی و متعارض شهرسازی کشورمان صورت نگرفته است. همچنین در پژوهش‌های جهانی و داخلی صورت گرفته در حوزه قدرت طی دهه‌های اخیر، تعاریف و مختصات این مفهوم دچار ابهامات فراوانی بوده و ادبیات پژوهش‌های مذکور برداشت‌های متفاوتی را نسبت به مفهوم قدرت به دست داده‌اند. در این راستا این پژوهش تلاش نمود تا با استفاده از روش تحلیل محتوای هدایت‌شده و با استفاده از طبقه‌بندی‌های رایج در علوم اجتماعی و فلسفه سیاسی، صورت‌بندی‌های گفتمانی «قدرت» در مطالعات شهری را فهم و جهت‌گیری پژوهش‌ها را در نسبت با مضامین و تفسیرهای متفاوت به کار رفته در باب قدرت تبیین نماید یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مضامین متفاوت قدرت در مطالعات شهری را می‌توان وجوه متفاوتی از «قدرت» تلقی نمود که نه به صورت منفک بلکه به صورت درهم‌تنیده و یکپارچه، کلیت سیال، پویا و پیچیده «روابط قدرت» را بازنمایی می‌کنند. همچنین در میان گفتمان‌های مفهومی قدرت اعم از «حاکمیت‌محور»، «حقوقی-نهادی»، «ساختاری»، «کالایی»، «نمادین» و «شبکه‌ای» که

۲- بشیریه، حسین. (۱۳۷۵). *تاریخ اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم*. تهران: نشر نی.

۳- بشیریه حسین. (۱۳۸۲). *جامعه‌شناسی سیاسی*. تهران: نشر ماهی.

۴- بوربور اژدری، رعنا. (۱۳۹۰). *بررسی بازنمایی قدرت در تصاویر و نوشته‌های شهری و تاثیر آن بر فضای شهری (نمونه موردی: خیابان ولیعصر تهران)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده معماری و هنر، گروه شهرسازی.

۵- بوردیو، پیر. (۱۹۹۴). *نظریه کنش*. ترجمه مرتضی مردیها. تهران: انتشارات نقش و نگار.

۶- حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۲). *رابطه رویت‌پذیری-گزاره‌پذیری قدرت در فرآیند برنامه ریزی شهری تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده معماری و هنر، گروه شهرسازی.

۷- حسین‌پور بیجی، حامد. (۱۳۹۲). *تاثیر قدرت بر چگونگی شکل‌گیری و توسعه میدان‌های بخش مرکزی تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده معماری و هنر، گروه شهرسازی.

۸- دریفوس، هیوبرت؛ رابینو، پل (۲۰۱۴). *میشل فوکو: فراسوی ساختارگرایی و هرمنوتیک*. ترجمه حسین بشیریه، تهران: نشر مرکز.

۹- ضیمران، محمد. (۱۳۷۹). *میشل فوکو: دانش و قدرت*. تهران: نشر هرمس.

۱۰- ضیمران، محمد. (۱۳۸۶). *نیچه پس از هایدگر، دریدا و دلوز*. تهران: نشر هرمس.

۱۱- فوکو، میشل. (۱۹۷۵). *مرقت و تنبیه: تولد زندان*. ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده. تهران: نشر نی.

۱۲- کرایب، یان. (۱۹۹۲). *نظریه اجتماعی مدرن*. ترجمه عباس مخبر. تهران: نشر آگه.

۱۳- کرسول، جان د. (۲۰۰۷). *پویش کیفی و طرح پژوهش: انتخاب از میان پنج رویکرد (روایت‌پژوهی، پدیدارشناسی...)*. ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی. تهران: نشر صفار.

۱۴- کگل، استوارت آر. (۱۹۸۹). *چهارچوب‌های قدرت*. ترجمه مصطفی یونسی. تهران: انتشارات خوارزمی.

۱۵- گیدنز، آنتونی. (۱۹۹۵). *سیاست، جامعه‌شناسی و نظریه*

کنشگران (عادت‌واره‌ها) از یکسو و منابع و توانایی‌های کنشگران از سوی دیگر به دست دهد.

۷- پی‌نوشت‌ها

- 1- Public Interest
- 2- John Forester
- 3- Michel Foucault
- 4- Steven Lukes
- 5- Peter Bchrach
- 6- Morton Baratz
- 7- Hegemony
- 8- Gramsci
- 9- Thomas Hobbes
- 10- Niccolo Machiavelli
- 11- Talcott Parsons
- 12- Anthony Giddens
- 13- Max Weber
- 14- Jürgen Habermas
- 15- Karl Marx
- 16- Hobden
- 17- Hindess
- 18- Nietzsche
- 19- Floyd Hunter
- 20- Pierre Bourdieu
- 21- Chantal Mouffe
- 22- John Friedmann
- 23- Bent Flyvbjerg
- 24- Grounded Study
- 25- Grounded Theory
- 26- Jean Hillier
- 27- Flanders
- 28- Scopus
- 29- Google Scholar

۷- منابع فارسی

- ۱- اسمعیلی، محسن (۱۴۰۰). *واکاوی مناسبات قدرت در پراکسیس شهرسازی*. رساله دکتری تخصصی، دانشگاه تهران، دانشکده شهرسازی، گروه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری.

Mahi publication. [In Persian].

5- Bisschops, S., & Beunen, R. (2018). A new role for citizens' initiatives: the difficulties in co-creating institutional change in urban planning. *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-16. <http://dx.doi.org/10.1080/09640568.2018.1436532>

6- Blaikie, N. (2007). *Approaches to social enquiry: Advancing knowledge. Polity*.

7- Booher, D. E., & Innes, J. E. (2002). Network power in collaborative planning. *Journal of planning education and research*, 21(3), 221-236. <http://dx.doi.org/10.1177/0739456X0202100301>

8- Boorboor Azhdari, R. (2011). *Investigating the representation of power in urban images and writings and its impact on the urban space (case study: Valiasr Street, Tehran)*. Master's thesis, Azad university- Tehran Markaz, Faculty of Art and Architecture, Department of Urbanism. [In Persian].

9- Bourdieu, P. (1988). *Homo Academicus. Cambridge: Polity Press*. [English Translation].

10- Bourdieu, P. (1990) *The logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.

11- Bourdieu, P. (1994). *Theory of Action; Scientific Reasons and Rational Choice*. Translated by Morteza Mardiha. Tehran: Naghah va Negar Publication. [In Persian].

12- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. University of Chicago press.

13- Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (2012). *Cities for people, not for profit: Critical urban theory and the right to the city: Routledge*. <https://doi.org/10.4324/9780203802182>

14- Certomà, C et, al. (2015). Expanding the 'dark side of planning': Governmentality and biopolitics in urban garden planning. *Planning Theory*, 14(1), 23-43. <http://dx.doi.org/10.1177/1473095213506202>

15- Clegg, S. (1989). *Frameworks of power. Translated*

اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.

۱۶- لوکس، استیون. (۱۹۸۲). قدرت (نگرشی رادیکال). ترجمه عماد افروغ. تهران: نشر رسا.

۱۷- ماکیاولی، نیکولا. (۱۵۳۲). شهریار. ترجمه داریوش آشوری. تهران: پرواز.

۱۸- مشهدی مقدم، نوید. (۱۳۹۹). مناسبات قدرت در آپارتموس شهرسازی تهران. رساله دکتری تخصصی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای.

۱۹- نوریان، فرشاد و اسمعیلی، محسن. (۱۴۰۲). بررسی مفهوم «پراکسیس» در کاهش شکاف میان نظریه و عمل: ضرورت توسعه مهارت‌های «نرم/سیاسی» در کنار مهارت‌های «سخت/تکنیکی» بر پایه آموزش‌های نوین برنامه‌ریزی شهری. آمایش محیط، شماره ۶۱.

۲۰- وبر، ماکس (۲۰۰۵). عقلانیت و آزادی. ترجمه احمد تدین و عبدالله موقن. تهران: هرمس.

۲۱- هابدن، استفن (۱۹۵۶). جامعه‌شناسی تاریخی. ترجمه جمشید زنگنه، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.

۲۲- هاینز، توماس (۱۶۵۱). لویاتان، ترجمه حسین بشیریه، تهران: نشر نی.

۲۳- هالوب، رناته (۱۹۹۲). آنتونیو گرامشی: فراسوی مارکسیسم و پسامدرنیسم. ترجمه محسن حکیمی، نشر چشمه.

۲۴- همیلتون، پیتر (۱۹۹۳). تالکوت پارسونز. ترجمه احمد تدین. تهران: انتشارات هرمس.

۲۵- هیندس، برنارد (۱۹۹۶). گفتارهای قدرت. ترجمه مصطفی یوسفی. تهران: نشر شیرازه.

References

1- Albrechts, L. (2003). Planning and power: Towards an emancipatory planning approach. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 21(6), 905-924. <http://dx.doi.org/10.1068/c29m>

2- Ashworth, G. J., & Voogd, H. (1990). *Selling the city: Marketing approaches in public sector urban planning*. Belhaven Press. <https://doi.org/10.1177/030913259201600413>

3- Bashiriyeh, H. (1996). *History of political thoughts in the 20th century*. Tehran: Ney publication. [In Persian].

4- Bashiriyeh, H. (2003). *Political sociology*. Tehran:

- by *Mustafa Yonsi*. Tehran: Kharazmi Publication. [In Persian]
- 16- Craib, I. (1992). *Modern social theory: from parsons to Habermas*. Translated by Abbas Mokhbar. Tehran: Agah Publication. [In Persian].
- 17- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. Translated by Hassan Danaei Fard and Hossein Kazemi. Tehran: Saffar Publication. [In Persian].
- 18- Dadashpoor, H, Sheydayi, A & Esmaeili, M. (2024). Perspectives on the Public Interest and Social Justice in Planning. *Journal of Planning Education and Research*, 1-14. <http://dx.doi.org/10.1177/0739456X241237540>
- 19- De Souza, M. L. (2006). Social movements as 'critical urban planning' agents. *City*, 10(3), 327-342. <http://dx.doi.org/10.1080/13604810600982347>
- 20- Den Hond, F., Boersma, F. K., Heres, L., Kroes, E. H., & van Oirschot, E. (2012). Giddens à la Carte? Appraising empirical applications of Structuration Theory in management and organization studies. *Journal of Political Power*, 5(2), 239-264. <http://dx.doi.org/10.1080/2158379X.2012.698901>
- 21- Dreyfus, H. L., & Rabinow, P. (2014). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. Translated by Hossein Bashiriyeh. Tehran: Markaz Publication. [In Persian].
- 22- Esmaeili, M. (2022). *Scrutinizing power relations in planning praxis. Case study: district 22 of Tehran municipality*. PH. D dissertation, department of urban planning and management, faculty of Urban Planning, University of Tehran. [In Persian].
- 23- Esmaeili, M., & Sheydayi, A. (2024). Understanding and Explaining the Interaction of the Social-Communicative Aspects of Urban Planning and the Key Criteria of Sustainable Development. *Journal of Environmental Studies*, 49(4), 471-484. [In persina]. <https://doi.org/10.22059/jes.2023.365474.1008449>
- 24- Flyvbjerg, B. (1998). *Rationality and power: Democracy in practice*. University of Chicago press.
- 25- Flyvbjerg, B. (2001). *Making Social Science Matter*. Cambridge: Cambridge university press. DOI: [10.1017/CBO9780511810503](https://doi.org/10.1017/CBO9780511810503).
- 26- Flyvbjerg, B. (2002). Bringing Power to Planning Research. *Journal of planning education and research* 21:353-366. DOI: [10.1177/0739456X0202100401](https://doi.org/10.1177/0739456X0202100401).
- 27- Flyvbjerg, B., & Richardson, T. (2002) Planning and Foucault: In Search of the Dark Side of Planning Theory (2002). Philip Allmendinger and Mark Tewdwr-Jones, eds., *Planning Futures: New Directions for Planning Theory*, London and New York: Routledge, 2002, pp. 44-62, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2278389>.
- 28- Forester, J. (1982). Planning in the Face of Power. *Journal of the American planning association*, 48(1), 67-80. DOI: [10.1080/01944368208976167](https://doi.org/10.1080/01944368208976167)
- 29- Forester, J. (1988). *Planning in the Face of Power*. Berkeley: University of California press.
- 30- Forester, J. (1993). *Critical Theory, Public Policy and Planning Practice*. Albany: State University of New York Press. <https://doi.org/10.1177/017084069501600507>
- 31- Forester, J. (1999). *The Deliberative Practitioner*. Cambridge: MIT Press.
- 32- Forester, J. (2006). Exploring urban practice in democratizing society: opportunities, techniques, and challenges. *Development South Africa* 23(5) December. DOI: [10.1080/03768350601021814](https://doi.org/10.1080/03768350601021814)
- 33- Forester, J. (2012). On the Theory and Practice of Critical Pragmatism: Deliberative Practice and Creative Negotiations. *Planning theory*, 12(1): 5-22. <https://doi.org/10.1177/1473095212448750>
- 34- Foucault, M. (1991). "Space, knowledge, and power", in P Rainbow (ed), *The Foucault Reader*, London: Penguin Books, pp.239-256.
- 35- Foucault, M. (1975). *Discipline and Punish, The birth of prison*. Translated by Niko Sarkhosh and Afshin

- Jahandideh. Tehran: Ney Publication. [In Persian]
- 36- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. Pantheon.
- 37- Foucault, M. (1982). *The Subject and Power, in Dreyfus and Rabinow* (eds), Brighton: Harvester.
- 38- Fox-Rogers, L., & Murphy, E. (2014). Informal strategies of power in the local planning system. *Planning theory*, 13(3), 244-268. <https://doi.org/10.1177/1473095213492512>
- 39- Friedmann, J. (1973). The spatial organization of power in the development of urban systems. *Development and Change* 4(3): 12-50. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.1973.tb00643.x>
- 40- Friedmann, J. (1987). *Planning in the Public Domain*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv10crf8d>
- 41- Friedmann, J. (1998). Planning theory revisited. *European Planning Studies*, 6(3), 245-253. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654319808720459>
- 42- Giddens, A. (1976). *New rules of sociological Method*, London: Hutchinson.
- 43- Giddens, A. (1995). *Politics, Sociology and Social Theory*. Translated by Manouchehr Sabouri. Tehran: Ney Publication. [In Persian].
- 44- Gordon, R., Kornberger, M., & Clegg, S. R. (2009). Power, rationality and legitimacy in public organizations. *Public Administration*, 87(1), 15-34. <https://www.jstor.org/stable/23484729>
- 45- Grange k. (2012). Shaping acting space: In search of a new political awareness among local authority planners. *Planning Theory* 12(3), 225-243. <https://doi.org/10.1177/1473095212459740>
- 46- Grant, J. (2001). The dark side of the grid: power and urban design. *Planning perspectives*, 16(3), 219-241. <https://doi.org/10.1080/02665430152469575>.
- 47- Gregory, D., Martin, R., & Smith, G. (Eds.). (1994). *Human geography: society, space and social science*. Macmillan International Higher Education.
- 48- Hamilton, P. (1983). *Talcott Parsons*. Translated by Ahmad Tadayon. Tehran: Hermes Publication. [In Persian].
- 49- Harris, N. (2001) *Collaborative Planning: From Theory to Action*. Cited in: *Planning Futures: New directions for planning theory*. London: Routledge <https://doi.org/10.1080/1356347032000153151>
- 50- Harvey, D. (2018). *The limits to capital*. Verso books.
- 51- Hasanpoor, H. (2013). *The relationship between visibility and power representation in the urban planning process of Tehran*. Master's thesis, Azad university- Tehran Markaz, Faculty of Art and Architecture, Department of Urbanism. [In Persian].
- 52- Healy, P. (2003). Collaborative Planning in Perspective. *Journal of Planning Theory, London*: 2 (2):101-123. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/14730952030022002>
- 53- Hillier, J. (2002). *Shadows of Power: An allegory of Prudence in Land-Use Planning*. London: Routledge.
- 54- Hillier, J. (2003). Agonizing over Consensus: Why Habermasian Ideals Cannot Be Real. *Journal of Planning Theory* 2 (1): 37-59. <https://doi.org/10.1177/1473095203002001005>
- 55- Hindess, B. (1996). *Discourses of power: from Hobbes to Foucault*. Translated by Mustafa Yousefi. Tehran: Shirazeh Publication. [In Persian]
- 56- Hobbes, T. (1651). *Leviathan*. Translated by Hossein Bashiriyyeh, Tehran: Ney Publication. [In Persian].
- 57- Hobbes, T. (2016). *Thomas Hobbes: Leviathan*. Longman Library of Primary Sources in Philosophy: Routledge.
- 58- Hobden, s. (1956). *International relation and historical sociology: breaking down boundaries*. Translated by Jamshid Zanganeh. Tehran: Publications of the Ministry of Foreign Affairs. [In Persian].
- 59- Holub, R. (1992). *Antonio Gramsci: beyond Marxism and Postmodernism*. Translated by Mohsen Hakimi.

- Tehran: Cheshmeh Publication. [In Persian].
- 60- Hoseinpoor Biji, H. (2013). *The influence of power on the formation and development of squares in the central part of Tehran*. Master's thesis, Azad university- Tehran Markaz, Faculty of Art and Architecture, Department of Urbanism. [In Persian].
- 61- Howe, J. and Langdon, C. (2002). Towards a Reflexive Planning Theory. *Planning Theory*, 1, 209-225. <https://doi.org/10.1177/147309520200100302>
- 62- Huxley, M., & Yiftachel, O. (2000). New paradigm or old myopia? Unsettling the communicative turn in planning theory. *Journal of planning education and research*, 19(4), 333-342. <https://doi.org/10.1177/0739456X0001900402>
- 63- Karki, T.K. (2017). Should planner join Politics? Would that help them make better cities? *Planning Theory* 16(2), 186-202. <https://doi.org/10.1177/1473095218809747>.
- 64- Kort, W., & Gharbi, J. E. (2013). Structuration theory amid negative and positive criticism. *International Journal of Business and Social Research*, 3(5), 92-104. <https://doi.org/10.18533/ijbsr.v3i5.10>
- 65- Krumholz, N. (2001). Planners and politicians: A commentary based on experience from the United States. *Planning Theory & Practice*, 2(1), 96-100. <https://doi.org/10.1080/14649350122852>
- 66- Lefebvre, H. (1991). *The production of space (Vol. 142)*. Blackwell: Oxford.
- 67- Lennon, M., & Fox-Rogers, L. (2017). Morality, power and the planning subject. *Planning Theory*, 16(4), 364-383. <https://doi.org/10.1177/1473095216648185>
- 68- Lukes, S. (1982). *Power: a radical view*. Translated by Emad Afrough. Tehran: Rasa Publication. [In Persian]
- 69- Machiavelli, N. (1532). *The Prince*. Translated by Darius Ashouri. Tehran: Parvaz Publication. [In Persian]
- 70- Maginn, P. J. (2017). *Urban regeneration, community power and the (in) significance of 'race'*: Routledge.
- 71- Mashhadi Moghadam, N. (2021). *Power Relations in the Urban Planning Apparatus of Tehran*. PH. D dissertation, Tarbiat Modares University. Faculty of Art and Architecture, Department of Urban and Regional Planning. [In Persian].
- 72- McGuirk, P. M. (1995). Power and influence in urban planning: community and property interests' participation in Dublin's Planning System. *Irish Geography*, 28(1), 64-75. <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=3147&context=sspapers>
- 73- Metzger, J., Soneryd, L., & Tamm Hallström, K. (2017). 'Power' is that which remains to be explained: Dispelling the ominous dark matter of critical planning studies. *Planning Theory*, 16(2), 203-222. <https://doi.org/10.1177/1473095215622502>
- 74- Njoh, A. J. (2009). Urban planning as a tool of power and social control in colonial Africa. *Planning perspectives*, 24(3), 301-317. <https://doi.org/10.1080/02665430902933960>
- 75- Noorian, F. & Esmaeili, M. (2023). Investigating the concept of "praxis" in reducing the gap between theory and practice: the necessity of developing "soft/political" skills along with "hard/technical" skills based on modern urban planning trainings. *Amayesh Mohit*, (16) 61, 27-48. [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/Journal/ebtp/Article/988206>
- 76- Oesch, L. (2020). An improvised dispositif: Invisible urban planning in the refugee camp. *International Journal of Urban and Regional Research*, 44(2), 349-365. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12867>
- 77- Sheydayi, A., & Dadashpoor, H. (2023). Conducting qualitative content analysis in urban planning research and urban studies. *Habitat International*, 139, 102878. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102878>
- 78- Shin, Y. (2015). Bourdieu and urban politics: Conceptualizing a Bourdieusian relational framework for urban politics research. *Planning Theory*, 12(3), 267-289. <https://doi.org/10.1177/1473095212465926>

- 79- Stein, S.M. and Harper, T.L. (2003). Power, Trust and Planning. *Journal of Planning Education and Research*, 23:125-139. <https://doi.org/10.1177/0739456X03258636>
- 80- Taylor, C. (2017). *Foucault on freedom and truth*. In *Michel Foucault* (pp. 89-120). Routledge.
- 81- Therborn, G. (2017). *Cities of Power: The Urban, The National, The Popular, The Global*: Verso Books. <https://www.versobooks.com/products/234-cities-of-power>
- 82- Uddin, K. F., & Piracha, A. (2023). Urban planning as a game of power: The case of New South Wales (NSW), Australia. *Habitat International*, 133, 102751. <https://researchdirect.westernsydney.edu.au/islandora/object/uws:69084/>
- 83- Weber, M. (2005). *Rationality and Freedom*. Translated by Ahmad Tadayon and Yadollah Movaghan. Tehran: Hermes Publication. [In Persian].
- 84- Yiftachel, O. (1998). Planning and Social Control: Exploring the Dark Side. *Journal of Planning literature* 12(4): 395- 406. <https://doi.org/10.1177/088541229801200401>
- 85- Yiftachel, O. (2016). *"Ethnocracy": The Politics of Judaizing Israel/ Palestine*. published by De Gruyter Oldenbourg. <https://doi.org/10.1515/9783110351637-048>
- 86- Zaimaran, M. (2000). *Michel Foucault: Knowledge and power*. Tehran: Hermes publication. [In Persian]
- 87- Zaimaran, M. (2007). *Nietzsche after Heidegger, Derrida and Deleuze*. Tehran: Hermes Publication. [In Persian].